

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут державного управління
Кафедра державного управління і місцевого самоврядування

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня магістра

студента Куща Ігоря Олексійовича

академічної групи 281м-21з-ЗІДУ

спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування

на тему: «Публічне управління соціальним захистом ветеранів війни як один із напрямів соціальної політики України»

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	Шпекторенко І.В.	83	добре	
розділів:				

Рецензент:	Федорчук І.Ю.	84	добре	
------------	---------------	----	-------	--

Нормоконтролер:	Вишневіська О.В.			
-----------------	------------------	--	--	--

Дніпро
2022

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка кваліфікаційної роботи магістра на тему *«Публічне управління соціальним захистом ветеранів війни як один із напрямів соціальної політики України»*.

86 стор., 70 джерел.

ВЕТЕРАН ВІЙНИ, СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА, ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ, ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ, ОПЕРАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ; ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЕЦЬ; ДОПОМОГА.

Об'єкт дослідження – стан та перспективи забезпечення соціального захисту учасників війни в Україні.

Предмет дослідження – публічне управління соціальним захистом ветеранів війни як один із напрямів соціальної політики України.

Мета магістерського дослідження полягає у визначенні механізмів реалізації прав ветеранів війни на соціальний захист, аналізі основних проблем у цій сфері та розробці рекомендацій щодо шляхів їх вирішення.

У першому розділі досліджується організаційні та нормативно-правові основи забезпечення публічного управління соціальним захистом ветеранів війни.

Другий розділ присвячено аналізу зарубіжного досвіду роботи з ветеранами війни.

У третьому розділі визначено шляхи удосконалення соціального захисту ветеранів війни в Україні.

Сфера практичного застосування результатів роботи полягає у всебічному дослідженні системи соціального захисту ветеранів війни та наданні рекомендацій щодо її удосконалення.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I	
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	
СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ	
	6
1.1 Організаційно-структурне забезпечення публічного управління	
соціального захистом ветеранів війни	6
1.2 Нормативно-правове забезпечення публічного управління соціальним	
захистом ветеранів війни	13
1.3 Робота з ветеранами війни як напрямок діяльності органів соціального	
захисту населення.....	19
РОЗДІЛ II	
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОБОТИ З ВЕТЕРАНИ ВІЙНИ	
	32
2.1. Європейський досвід соціального захисту ветеранів війни	32
2.2. Досвід США соціального захисту ветеранів війни	38
РОЗДІЛ III	
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ	
ВІЙНИ	
	48
3.1. Аналіз соціального забезпечення ветеранів війни на прикладі	
Васильківської територіальної громади в Дніпропетровській	
області.....	48
3.2. Шляхи покращення публічного управління соціальним захистом ветеранів	
війни.....	64
3.3. Участь громадських організацій у забезпеченні адаптації ветеранів	
війни	72
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83

ВСТУП

Соціальні пільги та допомоги займають важливе місце в системі соціального забезпечення населення України. Практична цінність соціальної допомоги полягає в тому, що кожний громадянин України отримує право на матеріальне забезпечення на рівні не нижчому від прожиткового мінімуму у разі, якщо з незалежних від нього причин його середньомісячний дохід не відповідає встановленому законодавством рівню, і якщо такий громадянин в силу різних обставин не застрахований в системі загальнообов'язкового соціального страхування, або якщо тривалість його страхового стажу не дає йому право на отримання соціальних страхових виплат.

Відомі події на сході України у 2014 році розширили сферу дії системи соціального захисту. Сьогодні тема соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України є досить актуальною. В умовах щоденного ведення війни з Російською Федерацією важливим залишається питання належного соціального захисту військовослужбовців та інших осіб, які беруть участь у захисті державного суверенітету України.

Недостатня увага до основних питань соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей призводить до зниження соціального рівня військовослужбовців та членів їх родин, невиконання задекларованих стандартів та відсутність послідовної і чіткої політики формування соціальних норм, що може привести до низької боєздатності Збройних Сил, відсутності активності в їх фаховій підготовці та зниження моральних якостей. У зв'язку із запровадженням нової Воєнної доктрини України, підписанням угоди про асоціацію з Європейським Союзом, проведенням на території України повномасштабних воєнних дій одним з пріоритетних напрямків державної соціальної політики є належне соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та приведення існуючих норм відповідно до стандартів ЄС та НАТО. Згідно із законодавством України соціальне забезпечення військовослужбовців поєднує у собі комплекс заходів, спрямованих на вирішення матеріального забезпечення, що здійснюється та фінансується за

рахунок коштів як державного бюджету, спрямованих безпосередньо на Збройні Сили України через Міністерство оборони України, так і за рахунок коштів, затверджених у кошторисі Міністерства праці та соціальної політики України, а також місцевих бюджетів з урахуванням наявних пільг для різної категорії військовослужбовців та членів їх сімей (участь в бойових діях, отримання інвалідності, ушкодження здоров'я, поранення чи загибель військовослужбовця).

Об'єкт дослідження – стан та перспективи забезпечення соціального захисту учасників війни в Україні.

Предмет дослідження – публічне управління соціальним захистом ветеранів війни як один із напрямів соціальної політики України.

Мета магістерського дослідження полягає у визначенні механізмів реалізації прав ветеранів війни на соціальний захист, аналізі основних проблем у цій сфері та розробці рекомендацій щодо шляхів їх вирішення.

Для досягнення зазначеної мети визначено наступні завдання:

- Розглянути організаційно-структурне забезпечення публічного управління соціальним захистом ветеранів війни;
- проаналізувати особливості нормативно-правового забезпечення публічного управління соціальним захистом ветеранів війни;
- дослідити особливості державної соціальної допомоги ветеранам війни в Україні;
- проаналізувати зарубіжний досвід соціального захисту ветеранів війни;
- дослідити форми роботи з ветеранами війни в Україні;
- розробити обґрунтовані пропозиції й рекомендації щодо удосконалення роботи з ветеранами війни та учасниками антитерористичної операції на прикладі Васильківської територіальної громади Дніпропетровської області.

У магістерській роботі використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження.

РОЗДІЛ І

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

1.1. Організаційно-структурне забезпечення публічного управління соціальним захистом ветеранів війни

Сфера соціального захисту населення має певні особливості, зокрема те, що на державу як основний суб'єкт соціальної політики покладено обов'язок здійснювати соціально-захисну функцію в суспільстві, координувати і регулювати діяльність інших суб'єктів.

На підставі аналізу емпіричного досвіду і нормативно-правового забезпечення органів, що здійснюють публічне управління соціальним захистом ветеранів війни: органи загальної компетенції (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, страхові та нестрахові державні фонди).

Під організаційно-структурним забезпеченням державного регулювання соціального захисту ветеранів війни ми розуміємо повноваження та функції системи органів та установ, які задіяні у процесі розробки та реалізації політики щодо соціального захисту ветеранів війни. Держане регулювання можна розглядати як «сукупність цілеспрямованих форм, методів і напрямів впливу, що застосовуються органами державного управління для впорядкування системи суспільно-економічних відносин з метою стабілізації і пристосування існуючої суспільно-політичної системи до умов, що змінюються» [2, с.21].

Розглянемо складові організаційно-структурного забезпечення в контексті означеної теми і розпочнімо з органів загальної компетенції.

Президент України має право законодавчої ініціативи, тобто є суб'єктом, уповноваженим вносити на розгляд Верховної Ради України важливі ініціативи-пропозиції щодо розробки і прийняття нормативно-правових актів (далі – НПА), і в разі їх невідкладності мати позачерговий розгляд у парламенті. Право законодавчої ініціативи – це і право внесення змін до існуючих НПА чи їх скасування.

Верховна Рада України належить до системи органів, що забезпечують законодавчий базис, беручи участь у виробленні політики та затвердженні загальнодержавних програм соціального розвитку. Протягом VIII скликання парламенту було ухвалено 32 закони з метою «адаптувати законодавство у сфері соціального захисту учасників антитерористичної операції та членів сімей загиблих учасників антитерористичної операції до реалій військової агресії проти України та її наслідків» [3].

В структурі Верховної Ради України функціонують профільні Комітети: у справах ветеранів, учасників бойових дій, учасників АТО та осіб з інвалідністю та з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення, які здійснюють попередній аналіз законодавчих ініціатив, щодо означеної проблематики та задіяні у прийнятті політичних рішень.

Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) як вищий орган в системі органів виконавчої влади безпосередньо розробляє комплекс заходів соціального захисту учасників АТО, проекти нормативно-правових актів, здійснює перегляд вже існуючих. Нижче наведені деякі з постанов та розпоряджень КМУ щодо соціального захисту учасників АТО:

– Постанова КМУ "Про затвердження Порядку надання статусу учасника бойових дій особам, як захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь антитерористичній операції, забезпеченні її проведення" від 20.08.2014 р. № 413 (містить процедуру надання статусу учасника бойових дій) [4];

– Постанова КМУ «Про затвердження Порядку надання «Деякі питання соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей» від 29.04.2016

р. № 336 визначає Порядок призначення та виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності деяких категорій осіб до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;

– Розпорядження КМУ «Питання забезпечення учасників антитерористичної операції та сімей загиблих учасників антитерористичної операції земельними ділянками» від 19.08.2015р. № 898-р [6].

Координаційним органом з питань національної безпеки і оборони України, Головою Ради є Президент України [7, ст.107]. У рішенні Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи із забезпечення державної безпеки», та уведеного в дію Указом Президента України від 14.11.2014 р. № 880/2014 у площині соціального захисту учасників АТО піднімалась низка питань, що потребують врегулювання та які доручено КМУ, Міністерству оборони, Міністерству охорони здоров'я та Міністерству соціальної політики України [8]:

– забезпечити передачу засобів медичного призначення для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів України (в установленому порядку з державного матеріального резерву), а також переглянути норми речового та продовольчого забезпечення особового складу військових формувань та правоохоронних органів України (з урахуванням виявлених під час проведення АТО в Донецькій та Луганській областях реальних потреб);

– ужити заходів щодо забезпечення лікування та реабілітації учасників бойових дій та забезпечити соціально-психологічну реабілітацію учасників антитерористичної операції;

– забезпечити роботу щодо пошуку, доставки та ідентифікації тіл військовослужбовців і співробітників правоохоронних органів, які загинули під час проведення антитерористичної операції.

У державному регулюванні соціального захисту учасників АТО беруть участь центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Окремо серед органів загальної компетенції слід виділити Міністерство соціальної політики, яке згідно із Положенням «забезпечує формування та реалізацію державної політики щодо соціального захисту ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, зокрема забезпечення їх психологічної реабілітації, санаторно-курортного лікування, технічними та іншими засобами реабілітації, житлом, надання освітніх послуг, організації поховання, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються, осіб, звільнених з військової служби, та учасників АТО» [9].

Міністерство соціальної політики України (далі – Мінсоцполітики) у своїй структурі має Управління у справах ветеранів війни та учасників АТО та займається й іншими категоріями осіб, що потребують соціального захисту.

У свою чергу Мінсоцполітики координує діяльність низки органів та установ, серед них – Державна служба зайнятості України, що реалізує політику щодо зайнятості демобілізованих учасників АТО (втому числі, які втратили працездатність чи робоче місце).

Станом на 01.10.2019 р. статус безробітного мали 11.8 тис. осіб з числа учасників АТО. Серед усіх зареєстрованих безробітних у середньому по Україні частка АТО становила 4 % [10]. Міські й районні центри зайнятості, молодіжні центри праці допомагають учасникам АТО у професійній адаптації, а Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та організації громадянського суспільства – у соціальній адаптації.

До державних страхових соціальних фондів, координованих Мінсоцполітики, віднесено Фонд соціального страхування, що об'єднав у собі Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві (Закон України від 28.12.2014 р. № 77 «Про знесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» [11].

До нестрахового державного фонду можна віднести Фонд соціального захисту інвалідів (з територіальними відділеннями), який за рахунок коштів

Фонду забезпечує учасників АТО й інших категорій осіб з інвалідністю, технічними та іншими засобами реабілітації та фінансує інші заходи соціальної захищеності осіб з інвалідністю, забезпечує в межах своїх повноважень реалізацію заходів щодо зайнятості та працевлаштування осіб з інвалідністю, створення робочих місць.

Державні Центри професійної реабілітації інвалідів, координовані Мінсоцполітики, відповідають за відновлення працездатності та підготовку осіб до трудової діяльності (не лише учасників АТО, що отримали інвалідність, а й інших категорій осіб з інвалідністю).

До складових організаційно-структурного забезпечення публічного управління соціальним захистом учасників АТО, варто згадати об'єднання «Укрпротез» (надає протезно-ортопедичну допомогу та безпосередньо виробляє протезні вироби) та Український науково-дослідний інститут протезування, протезобудування та відновлення працездатності (надає комплекс послуг із протезування, реабілітації при проблемах з опорно-руховим апаратом, та здійснює наукові розробки у цій галузі) та інших установ.

Кабінет Міністрів України через Мінсоцполітики координує Пенсійний фонд України, зокрема за наявності стажу роботи учасників АТО та добровольці (безпосередні учасники АТО) мають право на достроковий вихід на пенсію, на призначення пенсії по втраті годувальник для членів сімей, загиблих в АТО, а також на пільгову пенсію мають право дружини (чоловіки, батьки) учасників АТО, які пропали безвісти, померли внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержані під час АТО.

На розв'язання проблем соціального захисту та формування політики щодо соціального захисту ветеранів війни та учасників АТО опосередковано впливають й інші органи виконавчої влади, серед них: Міністерство охорони здоров'я, Міністерство фінансів, Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ та інші.

Міністерство оборони України «здійснює заходи, спрямовані на реалізацію соціально-економічних і правових гарантій військовослужбовців, членам їх сімей та працівникам Збройних Сил України, особам, звільненим у запас або відставку, а також членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних операціях підтримання миру і безпеки; здійснює відповідно до законодавства правовий і соціальний захист військовослужбовців, резервістів Збройних Сил, військовозобов'язаних, призваних на збори, членів їх сімей та працівників Збройних Сил» [12].

Міністерство охорони здоров'я, основне завдання якого в питаннях соціального захисту учасників АТО – забезпечити лікування, стаціонарну допомогу (хірургічну, терапевтичну, психологічну) чи санаторно-курортне лікування у закладах охорони здоров'я.

Міністерство фінансів затверджує паспорти бюджетних програм, у тому числі, які стосуються соціального захисту ветеранів війни та учасників АТО, погоджує всі законодавчі ініціативи щодо соціального захисту ветеранів війни та учасників АТО, та надає висновки про можливі перспективи й ризики для Державного бюджету, зокрема його збалансованості.

Частина функцій щодо соціального захисту ветеранів війни та учасників АТО в процесі децентралізації покладена на місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування (мають повноваження встановлювати додаткові гарантії щодо соціального захисту ветеранів війни та учасників АТО за рахунок коштів місцевих бюджетів та інших джерел). В структурі обласних державних адміністрацій сьогодні функціонують Департамент соціального захисту населення, а також департаменти та органи управління координовані іншими відомствами, які реалізують соціальну політику на місцях, зокрема щодо учасників ветеранів війни та учасників АТО. Місцеві державні адміністрації в свою чергу, забезпечують роботу закладів соціального захисту

населення на місцях, розробляють комплексні програми, які направлені на поліпшення умов життя ветеранів війни та учасників АТО і членів їх сімей.

Ще один орган спеціальної компетенції, утворений постановою Кабінету Міністрів України від 11.08.2014 р. № 326 [13], є Державна служба у справах ветеранів та учасників антитерористичної операції (далі – Державна служба), роботу якої координує Міністерство соціальної політики. Серед завдань Державної служби: забезпечення адаптації та психологічної реабілітації санаторно-курортним лікуванням, технічними та іншими засобами реабілітації, житом ветеранів війни, надання їм освітніх послуг, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються з військової служби, інших учасників антитерористичної операції та осіб, звільнених з військової служби, організації їх поховання.

Державна служба працює над створенням та вдосконаленням існуючої системи психологічної реабілітації та соціальної адаптації ветеранів війни та учасників АТО (спільно з Мінсоцполітики, Міністерством охорони здоров'я, науковими, соціальними, освітніми установами, громадськими і волонтерськими організаціями). Крім того, також залучає фінансову допомогу Північноатлантичного альянсу (НАТО), Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) та Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН), обмін досвідом та співпрацю щодо психологічної реабілітації учасників АТО з такими країнами як США, Ізраїль, Болгарія.

Державною службою утворена міжвідомча комісія з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій із включенням до її складу фахівців Міноборони та інших силових структур, які забезпечують захист суверенітету та територіальної цілісності України.

Поряд з цим, у Державної служби недостатньо повноважень, тому в останній час пропонується наділити її статусом центрального органу виконавчої влади, створивши на її базі профільне Міністерство у справах ветеранів, яке буде відповідати за формування та реалізацію державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни. Про це зокрема йшлося

і в Рекомендаціях парламентських слухань на тему: «Державні гарантії соціального захисту учасників антитерористичної операції, Революції Гідності та членів їхніх родин: стан і перспектива» [14]. Нещодавно зареєстровано відповідну Постанову Верховної Ради України «Про звернення Верховної Ради України до Кабінету Міністрів України щодо створення Міністерства України у справах ветеранів – центрального органу виконавчої влади для забезпечення формувань та реалізації державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни» від 27.02.2018 р. № 2294-VIII [3].

До органів спеціальної компетенції можна віднести допоміжні органи при міській раді чи обласній державній адміністрації – Центри допомоги учасникам АТО або Центри обслуговування учасників бойових дій, учасників АТО та членів їх сімей. Як приклад, «Центр допомоги учасникам АТО та членам їх сімей» віднесено до дорадчого органу при Дніпропетровській обласній державній адміністрації. Крім того, в структурі Дніпропетровської обласної державної адміністрації створено і функціонує Управління з питань учасників АТО. Розрізняються міські й обласні Центри, їх створюють з метою забезпечення взаємодії органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, волонтерських та громадських організацій при вирішенні питань лікування, реабілітації, соціального захисту, адаптації учасників АТО (відповідно до Указу Президента України «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції» від 18.03.2015 р. №150/2015 [15]).

1.2. Нормативно-правове забезпечення публічного управління соціальним захистом ветеранів війни

У процесі становлення нашої держави як конкурентоспроможного і незалежного члена європейської спільноти перед українським суспільством постала низка зовнішньо-економічних та внутрішньоправових проблем.

Саме тому з метою досягнення значних позитивних зрушень у системі створення механізмів соціального захисту ветеранів війни, учасників АТО та членів їх сімей необхідно передусім розробити та впровадити незалежне нормативно-правове регулювання означеного кола суспільних відносин, спрямоване на вдосконалення існуючої системи державного управління.

Варто зазначити, що значний внесок у розвиток наукової думки з питань соціального захисту населення зробили такі провідні вчені, як В.Скуратівський, С.Палій, В.Трощинський, О.Петроє, Е.Лібанова, які досліджують теоретико-методологічні основи реформування соціального політики в цілому і соціального захисту зокрема [25]. І.Гнибіденко, М.Кравченко, О.Новікова вивчають сутність, структуру, стан та проблеми розвитку соціального захисту населення [26]. М. Солдатенко розкриває проблеми соціальної забезпеченості населення, зокрема відповідність рівня доходів та якості отримуваних соціальних послуг соціальними стандартами [27]. П.Базилюк, Л.Хижняк, П.Шевчук, О.Іванова розглядають теоретичні і практичні аспекти соціального захисту як складової соціальної політики, розкривають особливості соціального захисту окремих категорій населення [28-32].

Публічне управління соціальним захистом учасників АТО полягає у формуванні системи задоволення певних соціальних потреб, зокрема щодо психологічної підтримки, матеріальної допомоги, санаторно-курортного лікування, гарантій щодо освіти, здійснення протезування в разі втрати функціональних кінцівок, забезпечення автотранспортом, пільг у сплаті певних видів послуг, пенсійного забезпечення, забезпечення житлом або земельними ділянками, дотримання трудових прав, зокрема щодо збереження місця роботи й середнього заробітку під час участі в АТО, та ін. Нормативно-правове регулювання є одним із механізмів публічного управління системою соціального захисту учасників АТО, які потребують вивчення та вдосконалення.

Наступним кроком стало розроблення відповідної нормативно-правової бази, здатної охопити переважну більшість аспектів регулювання соціальної сфери України і послуг, що можуть та мають надаватися в її межах. Фундаментальним законом щодо регулювання цієї ключової для держави галузі став Закон України «Про соціальні послуги», положеннями якого були визначені основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги[18]. Під складними життєвими обставинами, у меж Закону, було запропоновано розуміти «обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самотійно»[18]. Згідно з зазначеним Законом з'явилася ціла низка нормативно-правових документів, покликаних регулювати діяльність у цій важливій для розвитку незалежної України сфері, що доповнюють та пояснюють одне.

Закони та інші нормативно-правові акти, що регламентують соціальний захист військовослужбовців, можна умовно розділити, зокрема: (рис.1).

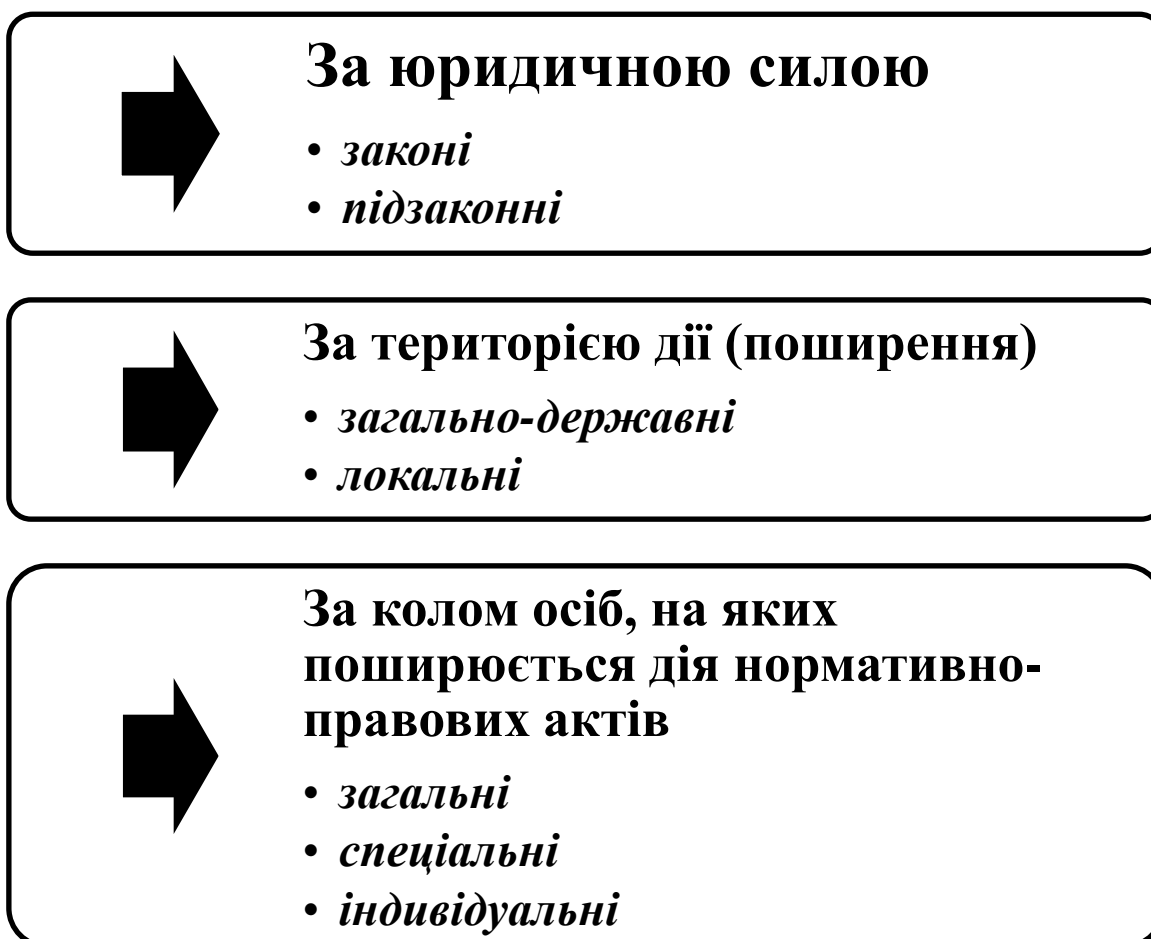

Рис. 1. Схематичне забезпечення законодавчих та нормативно-правових актів, що регламентують соціальний захист військовослужбовців.

Політика держави з питань соціального захисту формується, в перш чергу, на законодавчому рівні. За роки незалежності України прийнята значна кількість законів України, указів Президента та інших нормативно-правових актів з питань соціального захисту населення України. На сьогодні правовий простір у цій сфері регулюється більше ніж двомастами нормативно-правовими актами, серед яких: Закон України від 19 червня 2003 року № 966-IV «Про соціальні послуги»(зі змінами) від 26 січня 2016 року; Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII «Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту»; Закон України від 28.02.1991 року № 797-XII «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»; Закон України від 09.04.1992 року № 2262-XII «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і

рядового складу органів внутрішніх справ»; Закон України від 21.03.1991 року № 876-ХІІ «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»; Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 листопада 2014 року «Про невідкладні заходи щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в Донецькій та Луганській областях»; Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 листопада 2014 року «Про невідкладні заходи із забезпечення державної безпеки»; Постанова КМУ від 20 серпня 2014 року № 413 «Про затвердження порядку надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпечення її проведення»; Постанова КМУ від 29.04.2016 р. № 336 «Деякі питання соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей»; Постанова КМУ від 31 березня 2015 року № 179 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності»; Постанова КМУ від 01 жовтня 2014 року № 518 «Деякі питання протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за новітніми технологіями та технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, окремих категорій громадян, які брали участь в антитерористичній операції та/або забезпеченні її проведення і втратили функціональні можливості кінцівки або кінцівок»; Постанова КМУ від 17 червня 2004 року № 785 «Про затвердження Порядку виплати компенсації вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян»; Постанова КМУ від 14 березня 2018 року № 170 «Деякі питання виплати у 2018 році разової грошової допомоги, передбаченої Законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» і «Про жертви нацистських переслідувань»; Постанова КМУ від 23 серпня 2016 року № 528 «Про затвердження Порядку виплати грошової компенсації вартості проїзду учасників антитерористичної операції до реабілітаційних установ для

проходження психологічної реабілітації та назад»; Постанова КМУ від 27 квітня 2011 року № 446 «Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками до санаторно-курортних закладів військовослужбовців, ветеранів війни, ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ та деяких інших категорій осіб і членів їх сімей»; Постанова КМУ від 1 березня 2017 року № 110 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для забезпечення деяких категорій інвалідів санаторно-курортними путівками, та внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2006 р. № 187 і від 31 березня 2015 р. № 200»; Постанова КМУ від 31 березня 2015 року № 200 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників антитерористичної операції санаторно-курортним лікуванням»; Постанова КМУ від 21 червня 2017 року № 432 «Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції»; Постанова КМУ від 27 грудня 2017 року № 1057 «Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності»; Постанова КМУ від 12 липня 2017 року № 497 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності»; Постанова КМУ від 14 лютого 2007 № 228 «Про порядок виплати та розміри грошових компенсацій на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів та на транспортне обслуговування»; Наказ 27.04.2018 № 597 «Про затвердження Вимог до суб'єктів надання послуг із психологічної реабілітації та форми актів надання послуг із психологічної реабілітації за рахунок бюджетних коштів»; Постанова КМУ від 19 жовтня 2016 року № 719 «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей».

Для суспільства важливо, щоб захисники держави в умовах воєнної загрози мали підвищений рівень захисту своїх соціальних прав. Подальший розвиток, відповідність сучасним викликам та якість нормативно-правового забезпечення відіграє потужну роль в удосконаленні система соціального захисту учасників антитерористичної операції.

1.3. Робота з ветеранами війни, як напрямок діяльності органів соціального захисту населення

Поняття «соціальний захист» досить нове, почало використовуватись у міжнародних актах в середині ХХ століття. Сьогодні терміни «соціальний захист», «право соціального захисту», «соціальне забезпечення», «соціальна допомога» міцно увійшли в законодавство, в науку, в лексикон політичних і державних діячів. Поняття «соціальний захист» розуміється як більш широке за значенням та змістом соціальне явище, ніж соціальне забезпечення. У широкому значенні соціальний захист населення - це система заходів правового, соціально-економічного та організаційного характеру, що гарантується і реалізовується державою для забезпечення гідного життя, тобто матеріальної забезпеченості на рівні стандартів сучасного розвитку суспільства і вільного розвитку людини.

У вузькому значенні соціальний захист – соціально-захисна діяльність держави щодо забезпечення населення від негативних наслідків соціальних ризиків. З двох визначень можна з упевненістю стверджувати, що держава безпосередньо чи опосередковано бере участь у створенні соціального захисту свого населення.

Ключове завдання державної політики щодо ветеранів війни в Україні – створення належних умов для їх життєзабезпечення, формування в суспільстві шанобливого ставлення до них. Соціальний, правовий та медичний захист ветеранів війни гарантується положеннями Конституції України, законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, зокрема:

законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про статус ветеранів військової служби та їх соціальний захист», іншими законодавчими актами.

Основу правового статусу ветеранів складають конституційні права і свободи людини і громадянина. Обсяг прав і свобод, якими може користуватися громадянин в державі, та коло його обов'язків залежить від його правового статусу. Статус ветеранів війни закріплений спеціальними законами. Він відрізняється деякими особливостями від статусу громадянина. Ці особливості виражаються в підставах визнання громадянина ветераном війни і в засобах їх соціальної захищеності.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-ХІІ (далі – Закон) передбачає надання ветеранам війни пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і урахуванням стану здоров'я.

Ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. Згідно Законом до ветеранів війни належать три категорії осіб: учасники бойових дій, інваліди війни, учасники війни. Закон також встановлює соціальний захист осіб, на яких поширюється чинність цього Закону, і осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною.

Учасниками бойових дій визначаються особи, які брали участь у виконанні бойових завдань їх захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і в мирний час [16 ст.6].

До інвалідів війни належать особи з числа військовослужбовців діючої армії та флоту, партизанів, підпільників, працівників, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, одержаних під час

захисту Батьківщини, виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків) чи пов'язаних з перебуванням на флоті, у партизанських загонах і з'єднаннях, підпільних організаціях і групах та інших формуваннях, визнаних такими законодавством України, в районі воєнних дій, на прифронтових ділянках залізниць, на спорудженні оборонних рубежів, військово-морських баз та аеродромів у період громадянської та Великої Вітчизняної воєн або з участю в бойових діях у мирний час [16 ст.6].

Учасниками війни визначаються військовослужбовці, які в період війни проходили військову службу у Збройних Силах колишнього СРСР, трудівники тилу, а також інші особи, передбачені ст. 9 Законом.

Перелік осіб, на яких поширюється чинність цього Закону, визначено статтею 10 Закону. Узагальнено вона включає членів сімей учасників бойових дій та інвалідів війни і прирівняних до них осіб [16 ст.6, 7], які загинули (пропали безвісти) або померли внаслідок поранення чи каліцтва, одержаних при захисті Батьківщини або виконання інших обов'язків військової служби (службових обов'язків), а також внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті або проходженням військової служби чи на території інших держав під час воєнних дій та конфліктів тощо.

Події на сході України в 2014 році розширили сферу дії системи соціального захисту. Виникла потреба здійснення соціального захисту військовослужбовців та інших учасників антитерористичної операції, які захищають незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України.

Учасників антитерористичної операції віднесено до категорії учасників бойових дій, що надає їм право користуватися гарантіями соціального захисту ветеранів війни. Створено Державну службу України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції (Постанова КМУ від 11.08.2014 року №326), на яку покладено завдання соціального захисту ветеранів війни та учасників антитерористичної операції.

Державна політика у сфері соціального захисту ветеранів війни та учасників антитерористичної операції включає забезпечення їх адаптації та

психологічної реабілітації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням, технічними та іншими засобами реабілітації, забезпечення житлом ветеранів війни, надання їм освітніх послуг, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються з військової служби, інших учасників антитерористичної операції та осіб, звільнених з військової служби, організація їх поховання.

Крім того, на Державну службу покладено завдання надання волонтерської допомоги: громадянам, які беруть участь у виконанні чи забезпеченні робіт, пов'язаних з проведенням антитерористичної операції, бойовими діями, збройним конфліктом, у тому числі в період здійснення догляду за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги і проживають в районі проведення антитерористичної операції, бойових дій, збройного конфлікту.

Соціальний захист ветеранів війни та учасників антитерористичної операції – це локальна, хоча і дуже важлива проблема системи обороноздатності Української держави. Вітчизняні науковці, експерти (В. Горбулін, О. Власюк, О. Більовський та інші) різнобічно осмислюють цю суспільну проблему.

Складність окресленої проблеми та недостатня розробленість системи соціального захисту учасників антитерористичної операції засвідчують актуальність наукових досліджень і необхідність пошуку сучасних підходів у вирішенні нагальних і стратегічних питань [1, стр.37].

Недостатній рівень соціального захисту військовослужбовців, як свідчить закордонний і вітчизняний досвід, негативно позначається на якісному складі війська, знижує мотивацію, породжує невдоволення тощо. Діагностика державної політики показує, що вона характеризується безсистемністю та фрагментарністю здійснюваних заходів, обмеженістю інструментарію кардинальних змін, неврахуванням об'єктивних чинників тощо.

Станом на кінець 2018 року статус учасника бойових дій отримало понад 387 000 чоловік, понад 569 000 учасників війни, 116 000 інвалідів війни, 181 000 членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни у зв'язку з проведенням антитерористичної операції на Сході України. Понад 1,2 мільйона громадян України мають право на відповідні пільги. Учасники бойових дій наділені широким спектром прав і пільг. У законодавстві України відбулися істотні зміни, спрямовані на посилення соціального та правового захисту цієї категорії осіб.

Поняття «ветеран війни» є найбільш широким. Воно включає в себе поняття «учасників бойових дій» та «інвалідів війни». Зокрема, учасниками бойових дій визнаються військовослужбовці й службовці ряду інших державних силових структур, які захищали (захищають) незалежність і територіальну цілісність України та є безпосередніми учасниками АТО. Тобто учасники АТО є учасниками бойових дій, а, отже, мають статус ветеранів війни.

Статус учасника бойових дій надається за умови, якщо особа залучалася до проведення АТО не менше ніж на 30 днів (в т.ч. за сукупністю днів перебування там). Такий термін перебування в зоні АТО не вимагається, якщо особа виконувала завдання:

- при безпосередньому зіткненні та вогневому контакті з противником;
- при здійсненні розвідувальних заходів;
- при отриманні поранення, контузії, каліцтва, через які стало неможливо продовжувати виконувати поставлені завдання (крім випадків необережного поводження зі зброєю та ухилення від військової служби шляхом самокалічення або шляхом симуляції хвороби).

Для надання статусу учасника бойових дій, особам необхідно подати документи, видані уповноваженими державними органами та посадовими особами, які містять достатні докази їхньої участі в АТО.

Зокрема, це такі документи:

- виписки з наказів про залучення до проведення АТО;

- довідки про безпосередню участь особи в АТО, в яких повинно бути чітко зазначено початковий і кінцевий період перебування в АТО;
- та інші офіційні документи, визначені законом.

Військова частина або інший орган, в складі якого перебував учасник АТО, або військовий комісаріат після закінчення служби (при постановці на військовий облік), повинні проконтролювати наявність записів про участь у бойових діях у військовому квитку. Рішення про надання статусу учасника бойових дій приймається уповноваженими комісіями. Цей статус підтверджує посвідчення учасника бойових дій, яке разом з військовим квитком та довідкою (довідками) про період АТО дають право на пільги, встановлені законодавством.

Якщо учасник бойових дій до початка проходження служби отримував пенсію, як пенсіонер з числа військовослужбовців, то виплата такої пенсії на час служби не припиняється. Після звільнення зі служби виплата пенсій здійснюється учаснику бойових дій з урахуванням додаткової вислуги років на день його демобілізації.

За учасниками бойових дій, які проходять службу, зберігаються місце роботи (посада), середній зарібок на підприємстві, в установі, організації незалежно від підпорядкування і форм власності, де вони працювали до початка проходження служби, але не більше 1 року.

За виконання особливо важливих завдань під час проходження служби виплачується надбавка в розмірі 100% від посадового окладу за військовим званням та надбавки за вислугу років.

Винагорода в розмірі 100% місячного грошового забезпечення та заріботної плати, але не менше 3 000 грн в розрахунку на місяць, виплачується службовцям:

- за безпосередню участь в АТО;
- здійснення заходів щодо забезпечення правопорядку на держкордоні;

– відбиття збройного нападу на об'єкти, що охороняються військовослужбовцями, звільнення цих об'єктів у разі захоплення або спроби насильницького заволодіння зброєю та ін. технікою.

Учасникам АТО за рахунок державних коштів виплачується одноразова грошова допомога у зв'язку з встановленням інвалідності в розмірі:

– інвалідам 1 групи – 400-кратного прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня року, в якому було встановлено інвалідність;

– інвалідам 2 групи – в 300-кратному розмірі;

– інвалідам 3 групи – в 250-кратному розмірі зазначеного прожиткового мінімуму.

Відповідно до Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", інвалідам війни та учасникам АТО також щорічно виплачується разова грошова допомога до 5 травня. Станом на 2018 рік її розмір становить:

– для інвалідів війни: 1 групи – 3 685 грн; групи – 3 265 грн; групи – 2 845 грн;

– учасникам бойових дій та колишнім неповнолітнім (яким на момент ув'язнення не виповнилося 18 років) в'язням концентраційних таборів, гетто, інших місць примусового тримання, а також дітям, які народилися в зазначених місцях примусового тримання їхніх батьків – 1 265 грн.

– членам сімей загиблих і дружинам (чоловікам) померлих осіб з інвалідністю внаслідок війни, дружинам (чоловікам) померлих учасників бойових дій, учасників війни та жертв нацистських переслідувань, визнаних за життя особами з інвалідністю внаслідок загального захворювання, трудового каліцтва та з інших причин, які не одружилися вдруге – 630 грн.

– учасникам війни та колишнім в'язням концентраційних таборів, гетто, інших місць примусового тримання, особам, які були насильно вивезені на примусові роботи, дітям партизанів, підпільників, інших учасників боротьби з націонал-соціалістським режимом у тилу ворога – 525 грн.

– особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною – 3 685 грн.

Учасники АТО мають право на першочергове відведення їм земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва. Учасник АТО повинен вирішити, де він хоче отримати земельну ділянку і для яких цілей. Від цього залежить, до якого територіального органу буде подаватися клопотання про виділення земельної ділянки.

Для того, щоб побачити місце розташування наявних вільних земельних ділянок, зарезервованих для учасників АТО, слід переглянути ці дані на сайтах головних управлінь Держгеокадастру в розділі "Інформація для учасників АТО". Залежно від цільового призначення, учасник АТО може безкоштовно отримати земельну ділянку із земель державної або комунальної власності в таких розмірах:

- для ведення особистого селянського господарства – не більше 2 га;
- для ведення садівництва – не більше 0,12 га;
- для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) у сел – не більше 0,25 га, в селищах – не більше 0,15 га, в містах – не більше 0,1 га;
- для індивідуального дачного будівництва – не більше 0,1 га.

Учасники АТО – інваліди війни, при наявності особистого автомобіля, користуються правом щомісяця отримувати компенсацію своїх витрат на бензин.

На пільги, в розмірі 50 літрів високооктанового бензину щомісячно по діючим цінам, мають право особи з особливими заслугами перед Батьківщиною, а саме: нагороджені орденом Героїв Небесної Сотні, Герої Радянського Союзу, повні кавалери ордена Слави, при наявності 4 і більше медалей «за відвагу», Герої Соціалістичної праці, якщо вони отримали це звання в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 р.р.

Компенсації за бензин призначаються органами соціального захисту населення (управліннями праці та соціального захисту населення відповідного населеного пункту чи району в населеному пункті).

Компенсації виплачуються рівними частинами двічі на рік:

- в березні за перш півріччя;
- у вересні за друге півріччя поточного року з дня їх призначення.

Для отримання виплати в органи соцзахисту подаються такі документи:

- заяву;
- технічний паспорт про реєстрацію автомобіля на ім'я особи з інвалідністю;
- завірена копія посвідчення водія;
- копія висновку МСЕК про встановлення відповідної групи інвалідності.

Детально про порядок можна прочитати в постанові Кабінету Міністрів України «Про порядок виплати та розміри грошових компенсацій на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів та на транспортне обслуговування» від 14 лютого 2007 № 228.

Слід зазначити, що людина з інвалідністю та особа, якій передано право керування автомобілем, може втратити виплати компенсацій на бензин на певний період, якщо він буде позбавлений права управління автомобілем на конкретний час або якщо він потрапить в місця позбавлення волі.

Що стосується пільгового «розмитнення» авто для учасників АТО в 2018 році, то зазначимо таке. Незважаючи на гучні обіцянки і наявність відповідних законопроектів в законодавчому органі, дана пільга досі не введена в Україні.

Згідно Постанови КМУ від 22 лютого 2006 року №187 «Про Порядок забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян органами праці та соціального захисту населення» (із змінами, внесеними постановою КМУ № 140 від 24.02.2016), Законів України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про жертви нацистських переслідувань», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» управління соціального захисту населення забезпечує за рахунок коштів державного бюджету безплатними путівками до санаторно-курортних закладів: ветеранів війни; учасників АТО; осіб, на

яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

З питань психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції звертатися до управління соціального захисту населення Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1057 затверджено Порядок проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції (далі-Порядок). Цей Порядок визначає механізм організації проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції структурними підрозділами з питань соціального захисту населення.

Психологічна допомога і реабілітація надається учасникам бойових дій з метою профілактики розвитку у них посттравматичних стресових розладів, дезадаптації, конфліктів з оточуючими, зміцнення їх особистісного та соціального статусу. Психологічна реабілітація учасника антитерористичної операції може проводитись із залученням членів його сім'ї, а також інших осіб (з урахуванням інтересів і потреб такого учасника та за його згодою), зокрема тих, які разом з ним проходили або проходять військову службу. Послуги із психологічної реабілітації можуть надаватися в індивідуальній та груповій формі.

У разі проходження психологічної реабілітації у стаціонарних умовах тривалість курсу не перевищує 18 днів.

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 року № 432 затверджений Порядок організації соціальної та професійної адаптації. Заходи із соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції спрямовані на відновлення та вдосконалення їх професійних навичок і вмінь, як невід'ємної складової адаптації до життя в мирних умовах, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці шляхом професійного навчання, а також надання інформаційних, консультаційних, профорієнтаційних послуг з цих питань.

Соціальна та професійна адаптація учасників антитерористичної операції охоплює всіх учасників АТО (працюючих, непрацюючих, безробітних, військовослужбовців, працівників усіх силових структур, тощо),

яким встановлено статус учасника бойових дій, інваліда війни або учасника війни. Соціальна адаптація, а саме допомога у проведенні аналізу життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх розв'язання учасників антитерористичної операції здійснюється центром соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді.

Держава забезпечує учасникам бойових дій та їх дітям державну підтримку для отримання професійно-технічної та вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах. У тому числі підтримка надається дітям, які навчаються за денною формою навчання у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, – до закінчення навчання, але не довше ніж до досягнення ними 23 років. Така підтримка може надаватися у формі:

- безкоштовного забезпечення підручниками, доступом в Інтернет, до систем баз даних в навчальних закладах, проживання в гуртожитках;
- виплати соціальної стипендії;
- повної або часткової оплати навчання за рахунок бюджетних коштів або шляхом надання пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти та ін.

Законодавство України не передбачає окремих пільг для дітей учасників АТО в садку. Все ж право на першочергове зарахування дітей в дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади встановлено для дітей військовослужбовців в Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Сім'ї учасників АТО хоч і не беруть безпосередню участь в її проведенні, проте вони визнаються особами, на яких також поширюється дія норм Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Вони набувають такого статусу випадках, якщо учасник АТО, сім'єю якого вони є, загинув (пропав безвісти) або помер внаслідок поранення, контузії або каліцтва, отриманих за безпосередньої участі в АТО, перебуваючи в районах і в період її проведення.

Такі особи користуються пільгами щодо забезпечення земельними ділянками, пільговими кредитами та по зарахуванню їх на навчання, які ми розглядали вище. Крім цього, вони також мають право:

в сфері медичного обслуговування:

- на безкоштовне отримання лікарських засобів, зубопротезування;
- санаторне лікування, щорічне медичне обстеження і диспансеризацію;

в сфері ЖКГ:

- 50% знижки на квартплату в межах норм: 21 кв.м. загальної площі житла на кожного, хто постійно в ньому проживає, і має право на цю знижку і плюс 10,5 кв.м. на сім'ю;

- 50% знижки на оплату за користування комунальними послугами (газом, електроенергією та ін.) та скрапленим балонним газом для побутових потреб;

- 50% знижки вартості палива, в т.ч. рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населенню – для осіб, що не мають центрального опалення;

- позачерговий безоплатний капітальний і першочерговий поточний ремонт житла;

першочергове обслуговування підприємствами побуту, громадського харчування, ЖКГ, міжміського транспорту та інші пільги.

Вдові та іншим членам сім'ї загиблих учасників АТО за рахунок коштів державного бюджету призначається і виплачується одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті) члена сім'ї – учасника АТО в розмірі 500-кратного прожиткового мінімуму.

Таке право виникає в разі, якщо:

- смерть військовослужбовця настала в період проходження ним військової служби або внаслідок захворювання або нещасного випадку, що сталися в період проходження ним військової служби;

– загибель (смерть) військовослужбовця строкової військової служби, військовозобов'язаного або резервіста, призваного на навчальні (або перевірки) та спеціальні збори, або для проходження служби у військовому резерві, настала при виконанні обов'язків військової служби або служби в резерві.

Прожитковий мінімум обчислюється в розмірі, встановленому законом для працездатних осіб станом на дату загибелі (смерті) учасника АТО.

РОЗДІЛ II

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ ВІЙНИ

2.1. Європейський досвід соціального захисту ветеранів війни

Військові події на територіях різних держав досить звичні явища, навіть в умовах декларування демократичного шляху розвитку, верховенства прав і законних свобод людини. У зв'язку із цим державні органи, які уособлюють державну владу, стають ключовими суб'єктами, що мають оперативно приймати «правила гри», гарантуючи окремій категорії громадян захищеність і підтримку від держави. Мова йде про важливість соціального захисту військовослужбовців, осіб з інвалідністю (в тому числі внаслідок військових дій), ветеранів війни.

З цього приводу цікавим є зарубіжний досвід соціального захисту ветеранів війни та осіб, які беруть участь у бойових діях (антитерористичних операціях), функціонування відповідальних інституцій з окресленої проблематики та державної політики щодо соціальної захищеності ветеранів війни, і зокрема, в Австралії, Ізраїлі, Іспанії, Італії, Польщі, Німеччині, Хорватії.

Для прикладу, законодавство Німеччини щодо соціального забезпечення учасників бойових дій ґрунтується на нормах законів про забезпечення військослужбовців під час закордонних місій, «Про забезпечення військослужбовців» та «Про правове положення військовослужбовців бундесверу»[36, с.6]. В Італії є «Кодекс військової служби» (Codicedell'ordinamentomilitare), що регулює питання соціального захисту осіб, що знаходяться на військовій службі. Діє неурядове громадське об'єднання – Національна Асоціація «Жертви повинності»[35, с.15].

У Польщі є декілька провідних нормативно-правових документів: Закон «Про забезпечення військових і воєнних інвалідів та членів їх родин» (окреслює основні моменти щодо нарахування, розміру та порядку отримання

допомоги, пілг військовослужбовцями, які отримали інвалідність під час військової служби, та членами родин осіб з інвалідністю та військовослужбовців, які загинули чи пропали безвісти під час виконання завдань), «Про проходження військової служби військовослужбовцями за контрактом», «Про службу професійних військовослужбовців», «Про ветеранів війни, які брали участь у діях за межами країни» (для гарантування соціального захисту військовослужбовців, які брали участь у миротворчих операціях і бойових діях) [35,с.19].

Слід також звернути увагу, що в кожній країні є свій спеціальний орган, відповідальний за формування й забезпечення реалізації державної політики щодо ветеранів війни. Це є прерогативою органів державної влади, які самостійно, або у своїх управліннях при міністерствах та комітетах вирішують ряд важливих завдань, у тому числі питання статусу, пенсійного й соціального забезпечення.

В іноземних державах існує практика фінансування за рахунок коштів державного бюджету заходів із забезпечення соціальної захищеності ветеранів війни (підтримка ветеранів шляхом надання певних пілг та соціальних програм, а також підтримка ветеранів та членів їх сімей задля швидкої адаптації після завершення військової служби чи в період реабілітації).

Особливу роль у системі відведено страхуванню, яке здійснюється у випадках загибелі, поранення або хвороби військовослужбовці та зазвичай носить обов'язковий характер. Метою заходів зі страхування є покриття необхідних фінансових витрат на медичне обслуговування.

Розглянемо детальніше в розрізі країн наступне (рис.2):

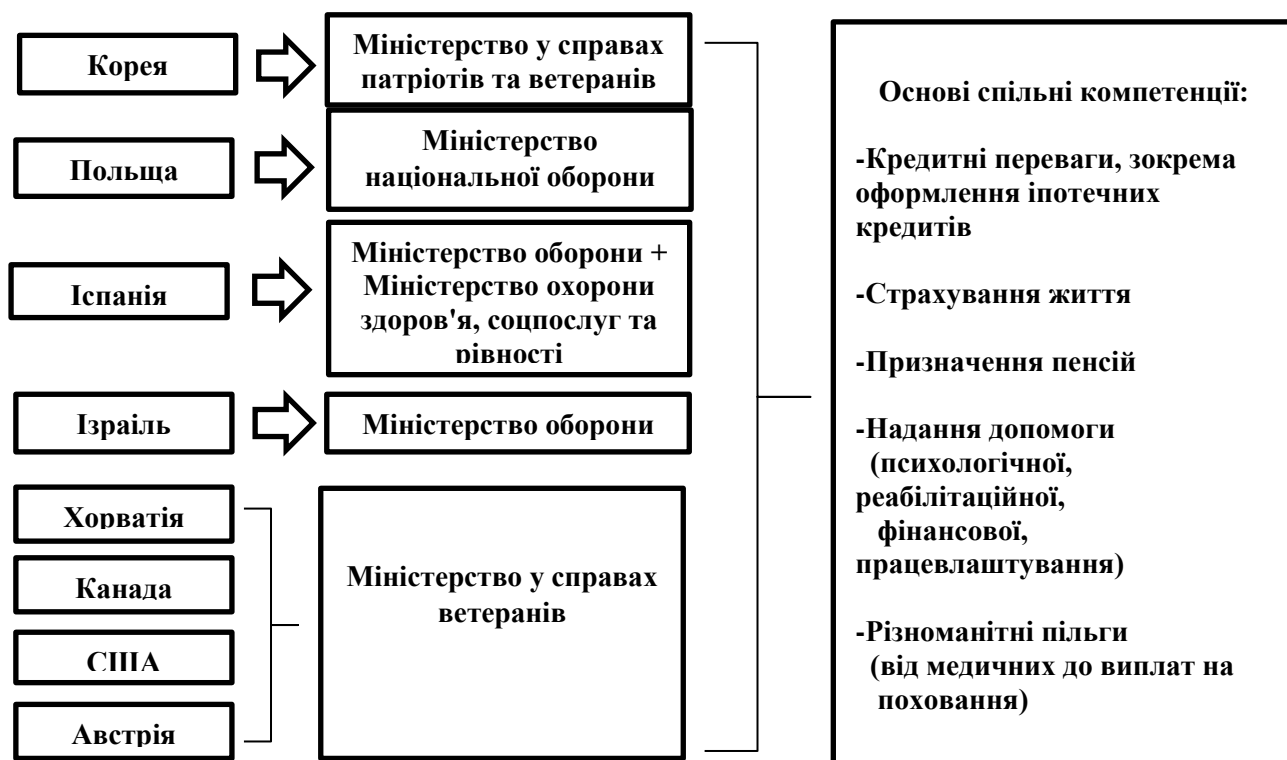

Рис. 2. Державний орган, до компетенції якого першочергово належать питання щодо ветеранів війни на прикладі країн світу

Основним державним органом Республіки Польща, який опікується соціальною адаптацією звільнених з військової служби військовослужбовців та ветеранів, є Міністерство оборони в особі Департаменту соціальних справ.

В Іспанії дві державні інституції опікуються справами ветеранів війни та військовослужбовців у відставці – це Міністерство оборони Іспанії, яке за допомогою неурядових організацій моніторить інформацію з приводу потреб ветеранів війни та «в забезпеченні ветеранів технічними та іншими засобами реабілітації» на запит Міністерства охорони здоров'я, соціальних послуг та рівності для підготовки «пропозицій щодо бюджетних асигнувань». У цій державі військовослужбовцям, які брали участь у миротворчих операціях, виплачується страховою компанією страховка, розмір якої залежить від негативних наслідків, що стали для військовослужбовця (травма, інвалідність, загибель) у результаті такої участі.

Хорватія, крім Міністерства у справах ветеранів, має однойменне управління у справах ветеранів, управління солідарності поколінь, у справах

полонених та зниклих безвісти. Аналогічний орган є в Австрії, окремо Консультативна служба ветеранів В'єтнамської війни і Комісія з повернення на батьківщину – з репатріації. З досвіду Канади – в структурі Міністерства є управління омбудсмена в справах ветеранів, який підпорядкований Парламенту через Міністра в справах ветеранів. До питань відання Міністерства в справах патріотів та ветеранів Кореї відносяться підтримка і охорона здоров'я, виплата допомоги і визнання національних заслуг, а також Національне кладовище – особи, які внесли великий вклад у боротьбу за незалежність держави та її розбудову хоронять на національних кладовищах.

З метою реалізації політики соціального, медичного та реабілітаційного забезпечення військовослужбовців та їх сімей в Ізраїлі при Міністерстві оборони створено управління по роботі з постраждалими військовослужбовцями та членами їх сімей. Серед його провідних завдань: забезпечення зв'язку між підрозділами сил оборони та постраждалими військовослужбовцями і членами їх сімей, сім'ями загиблих у ході бойових дій (локальні конфлікти, антитерористичні операції, інші випадки), а також реалізація політики їх соціального захисту, оформлення пільг, лікування, проведення професійної та функціональної реабілітації військовослужбовців, організація надання їм та членам їхніх сімей суспільної й психологічної підтримки. Рівень соціального забезпечення визначається в залежності від ступеню травм чи інвалідності.

Ще одним елементом системи заходів із забезпечення соціальної захищеності ветеранів війни в Ізраїлі є медичні та реабілітаційні послуги. Варто відзначити досить високий рівень розвитку медичного й реабілітаційного забезпечення. Ця система охоплює медичну та соціально-психологічну реабілітацію, оздоровлення військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, військовослужбовців, які отримали поранення та членів їхніх сімей тощо. Таке забезпечення здійснюється не лише після повернення з військових операцій, а й після завершення активної фази лікування та виписки військовослужбовців з медичного закладу, шляхом здійснення нагляду та

планових процедур й оглядів. Зазначені послуги надаються з метою соціально-психологічної адаптації військовослужбовців до життя в суспільстві, пом'якшення психічної травми від ефекту війни, що безпосередньо впливає на психофізичне здоров'я військовослужбовців, їх психологічну врівноваженість, світогляд та стабільність цінностей орієнтацій, відновлення втрачених функцій організму.

Міністерство в справах ветеранів Республіки Хорватія має таку назву з 23 грудня 2011 року.

До компетенції Міністерства належать питання, пов'язані з правовим статусом та реалізацією державних гарантій щодо таких категорій громадян:

- інвалідів війни, що набули інвалідність під час війни за незалежність Хорватії та в мирний час;
- демобілізованих військовослужбовців та членів їхніх сімей;
- загиблих, полонених та зниклих безвісти під час війни за незалежність Хорватії військовослужбовців;
- учасників та інвалідів Другої світової війни та їхніх сімей;
- членів сімей осіб, які загинули при виконанні обов'язкової військової служби з 15 травня 1945 року до 17 серпня 1990 року.

Міністерство здійснює заходи, спрямовані на:

- роз'яснення значення війни за незалежність Хорватії;
- забезпечення вшанування ветеранів – учасників війни та її жертв;
- поліпшення якості життя, підвищення рівня освіти і конкурентоспроможності ветеранів війни і членів їхніх сімей;
- ознайомлення широкого загалу з усіма значущими подіями і місцями війни.

Міністерство також забезпечує пошук зниклих безвісти під час війни осіб, організацію ексгумації масових і окремих поховань на території Хорватії, збір і обробку даних за результатами ексгумації з метою

ідентифікації останків жертв і їх поховання, збереження пам'яті про жертв Другої світової війни у післявоєнний період.

Структура Міністерства складається з 4-х управлінь.

Управління у справах ветеранів війни. Управління опікується ветеранами, що брали участь у війні за незалежність країни; займається питаннями, пов'язаними з правами ветеранів, їхнім станом здоров'я; організацією гарячих ліній для телефонних дзвінків ветеранів, стипендій для їхніх дітей.

Управління солідарності поколінь. Управління опікується громадянами старшими 65 років.

Управління у справах сім'ї. Управління складається з відділів – у справах сім'ї, у справах дітей і молоді, у справах людей з обмеженими можливостями;

Управління у справах полонених та зниклих безвісти. Спеціалізацією цього управління є пошук ув'язнених і зниклих безвісти на війні за Батьківщину, а також ексгумація та ідентифікація останків жертв війни.

Ветерани війни в державах, досвід яких аналізувався, наділені й іншими правами, зумовленими проходженням військової служби, а саме: сприяння в оренді або купівлі житла, позички на житло чи відкриття власної справи, на покриття страхування життя. Особлива увага приділяється питанням соціально-психологічної реабілітації та професійної адаптації ветеранів війни та членів їх сімей. Для реалізації цих заходів можуть створюватися спеціальні служби допомоги, гарячі лінії, чергові служби, центри психосоціальної підтримки.

Таким чином, відмічається високий рівень розвитку державних політик Австрії, Ізраїлю, Іспанії, Польщі, Хорватії, спрямованих на забезпечення соціальної захищеності ветеранів війни. Заходи відповідного спрямування охоплюють практично всі аспекти життєдіяльності осіб зазначеної категорії, в тому числі охорони здоров'я (зокрема, психічного), освіти, зайнятості, матеріальне й забезпечення житлом.

В Україні є необхідність обміну досвідом, допущення до міжнародних проектів задля вивчення стандартів країн-членів Європейського Союзу та членів військово-політичної Організації Північноатлантичного договору (НАТО), та в кінцевому рахунку створення комплексної національної системи соціальної підтримки й допомоги учасникам бойових дій в Україні та членам їх сімей.

2.2. Досвід США соціального захисту ветеранів війни

Міністерство у справах ветеранів військової служби США (United States Department of Veterans Affairs) – (далі – Міністерство), є органом виконавчої влади США, який в межах своєї компетенції спільно з Міністерством оборони та Міністерством охорони здоров'я та соціального забезпечення США здійснює діяльність у сфері соціального забезпечення та захисту ветеранів військової служби, членів їх родин та осіб, що перебувають на їх утриманні (у тому числі загиблих військовослужбовців).

Міністерство є правонаступником Адміністрації з питань ветеранів США, яке було утворено 21 липня 1930 року, як окремий державний орган на виконання Виконавчого наказу Президента США № 5398 (President by Executive Order 5398).

15 березня 1989 року Адміністрація набула статус федерального Міністерства США відповідно до прийнятих поправок до чинного законодавства США.

До складу Міністерства входять такі основні департаменти (адміністрації): адміністрація з питань медичного забезпечення; адміністрація з питань пільг та привілеїв; адміністрація у похоронних справах та з питань утримання місць поховання ветеранів військової служби.

У структурі Міністерства діють також апарати заступників та помічників міністра з наступних питань: фінансів і планування; інформаційних ресурсів та менеджменту; кадрової політики та

адміністративних питань; зв'язків з ветеранами; координації соціальних програм, закупівель та споруджень; зв'язків з Конгресом та громадськістю, а також низка інших адміністративних підрозділів (офісів), які сприяють рішенню питань забезпечення ветеранів військової служби, у тому числі: генеральної інспекції; бюджетно-фінансової служби; матеріально-технічні та логістичні; по зв'язкам з комерційними структурами; юридичних питань; розгляду скарг та заяв; безпеки та захисту, тощо.

Міністерство є другим у системі федерального уряду США за чисельністю персоналу, кількість якого, станом на 2019 рік, становила 278,565 тис. державних службовців та працівників.

До складу Центрального апарата Міністерства входить більше 1,5% від загальної кількості співробітників відомства, водночас інші співробітники Міністерства працюють у регіональних органах, які існують у кожному штаті країни.

Центральний апарат Міністерства розташовано у Вашингтоні. Міністром у справах ветеранів військової служби США є Роберт Леон Уилки, якого було призначено на посаду міністра 29 липня 2018 року.

За офіційними даними, послугами Міністерства користується або мають право користуватися близько 25 млн. ветеранів військової служби середній вік яких становить 60 років, а також більш ніж 30 млн. членів їхніх родин та утриманців.

Міністерству належить 153 госпітальних установи, 895 поліклініки і амбулаторії, 135 військових цвинтарів та інші федеральні земельні ділянки та об'єкти нерухомості.

У межах своїх повноважень Міністерство веде базу даних громадян США, які проходили військову службу у збройних силах держави у воєнний час або, які брали участь у збройних конфліктах, включаючи ветеранів, що проживають поза межами США. Ветерани збройних сил, які проходили дійсну військову службу тільки в мирний час, мають також право на

отримання окремих пільг та привілеїв, які надаються учасникам воєн, та збройних конфліктів.

Відповідно до чинного законодавства США ветеранам військової служби надаються наступні пільги:

- виплата допомоги за інвалідністю;
- реалізація програми професійної реабілітації;
- надання допомоги в одержанні освіти;
- психотерапевтична допомога ветеранам війни у В'єтнамі;
- надання допомоги при працевлаштуванні;
- виплата допомоги з безробіття;
- здійснення на пільгових умовах медичного обслуговування,
- страхування життя, надання позичок на будівництво житла,

організація

- поховань, інші послуги.

Зазначені види матеріального забезпечення затверджуються Конгресом США. У федеральному бюджеті 2019 року на фінансування діяльності Міністерства та належних відомству програм було виділено приблизно 78,4 млрд. дол. США, з яких до 95% коштів спрямовуються на прямі виплати ветеранам військової служби та забезпечення їхніх пільг та привілеїв.

Відповідно до законодавства США (окрім Конституції США, як основного закону) загальні положення про соціально-правовий статус військовослужбовців Збройних Сил США викладені у частині 2 «Особовий склад» (Personnel) підзаголовку А «Загальне військово-право» (General Military Law) заголовку 10 «Збройні сили» (Armed Forces) Кодексу законів США.

Законодавство США закріплює роль і місце збройних сил у суспільстві та соціально-правове становище окремих категорій військовослужбовців, включаючи право на медичне забезпечення та охорону здоров'я (медичне забезпечення для військовослужбовців та членів їх сімей (частково) безкоштовне), право на відшкодування шкоди, заподіяної особі

військовослужбовця або особистої власності при виконанні ним службових обов'язків, право на пенсійне забезпечення (після проходження 20 років служби в регулярних збройних силах, або у разі звільнення по інвалідності).

Варто відзначити, що окремого закону, який визначає соціально-правовий захист військовослужбовців на зразок Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» в США немає. Військові закони, прийняті Конгресом, містять лише загальні положення з питань військового будівництва, які потім деталізуються актами Президента і органів військового управління. Президент видає настанови, положення, виконавчі накази, директиви, які мають таку ж обов'язкову силу, як акти Конгресу. Крім цього, найбільш детально соціально-правовий статус військовослужбовців Збройних Сил США регулюється статутами, настановами, положеннями та іншими нормативно-правовими актами. В цілому, весь комплекс вищевказаних актів, поряд із загальними засадами і принципами, визначає соціально-правове становище особового складу збройних сил США.

Відповідно до законодавства США американські громадяни, які прослужили на дійсній військовій службі не менше терміну, встановленого для курсу підготовки новобранця (180 і більше днів) і звільнені не з причини негідної поведінки, підпадають під категорію «ветеран» і отримують право на користування певними пільгами. Для звільнених по інвалідності мінімальні терміни служби не встановлюються.

Питаннями соціально-правового забезпечення (захисту), в тому числі пільг та привілеїв ветеранів збройних сил США, займається Міністерство зі справ ветеранів (US Department of Veterans Affairs), яке, відповідно до законодавства країни перебування, щорічно звітує про свою діяльність перед Комітетом з питань Збройних сил США Сенату США. Зазначене відомство було створено у 1930 році, коли Конгрес США уповноважив Президента «консолідувати та координувати діяльність уряду, що стосується ветеранів війни». До складу відомства увійшли діючі на той час Бюро з питань ветеранів,

Бюро з виплати пенсій Міністерства внутрішніх справ та Національний дім травмованих солдатів-волонтерів.

Потрібно відзначити, що в силу великої кількості правових норм, які регламентують соціально-правовий захист ветеранів Збройних Сил США, на Міністерство зі справ ветеранів США покладено завдання щодо інформування ветеранів Збройних Сил США (проведення роз'яснювальної роботи) про їх права та привілеї.

З цією метою Міністерством зі справ ветеранів було розроблено веб-сайт <http://www.militarybenefits.com> через який здійснюється інформування ветеранів Збройних Сил США про їх права та привілеї, а також державні програми, які пропонуються для військовослужбовців з метою їх соціально-психологічної професійної адаптації у цивільному житті.

Система адаптації військовослужбовців до цивільного життя бере свій початок з часів Другої світової війни, з 1944 року. Тоді був прийнято Закон США про реорганізацію Збройних Сил, у відповідності до якого військовослужбовцям при звільненні пропонується отримати освіту на рівні коледжу та отримувати допомогу протягом одного року після звільнення.

Основними видами пільг є компенсації ветеранам, пенсії, пільги для сімей загиблих, допомога в освіті та зайнятості, гарантії позички на житло та покриття страхування життя. Крім цього, в кожному виді Збройних Сил США функціонує Офіс з питань освіти, через який реалізується право військовослужбовця на перепідготовку.

В той же час, у Збройних Сил існує Перехідна програма допомоги військовослужбовцям, які звільняються зі збройних сил. Зазначена програма спрямована на надання допомоги в пошуку роботи і пов'язані з цим послуги при переході. Військовослужбовці можуть скористатися зазначеною програмою протягом 10 років після звільнення зі служби. Програма існує для всіх категорій військовослужбовців незалежно від типу підписаного ними контракту.

Крім Міністерства зі справ ветеранів до роботи в рамках програми залучаються Міністерство національної безпеки та Міністерство праці та інші урядові структури. Цими відомствами організуються семінари, які проводять фахівці Державної служби зайнятості, Служби підтримки військових сімей департаменту праці та штатні співробітники Центру ветеранів з питань зайнятості і працевлаштуванню. До програм семінарів включаються відомості про пільгові програми та способи подачі документів для участі в них, оцінка особистих якостей їх учасників, дослідження кар'єри, стратегія для ефективного пошуку роботи, інтерв'ю, розгляд пропозицій роботи, психологічна підтримка.

Важливу роль також відіграють професійно-технічні освітні консультації, метою яких є допомога військовослужбовцю вибрати напрямок перепідготовки. Така допомога може включати тестування здібностей, професійні дослідження, вибір правильного типу навчальної програми для подальшого навчання та вибір освітніх і навчальних засобів, якими може скористатися військовослужбовець. Існує кілька типів програм сприяння військовослужбовцям в залежності від причини його звільнення і тривалості служби. Крім цього, є спеціальні програми для військовослужбовців, які втратили працездатність.

Додаткову інформацію про зазначені програми можна отримати на сайтах: Міністерства зі справ ветеранів США: www.va.gov та <https://www.ebenefits.va.gov/ebenefits/homepage>

Потрібно відзначити, що у США існує велика кількість програм, спрямованих на соціально-психологічну адаптацію військовослужбовців, які брали участь у бойових діях та завершили службу у Збройних Сил.

Згідно із дослідженням, проведеним американським аналітичним центром «Корпорація RAND», із початком війн в Іраку та Афганістані потреба в кількості фахівців з надання психологічної підтримки військовослужбовцям різко зросла. З цією метою Міністерство зі справ ветеранів починаючи з 2001 року майже вдвічі збільшило бюджет, кошти якого були спрямовані на

подолання цієї проблеми. Крім цього Міноборони США та Міністерство зі справ ветеранів проводить роботу по створенню мережі реабілітаційних центрів, в яких надається допомога ветеранам Збройних Сил Сполучених Штатів, які постраждали від посттравматичного синдрому та інших психічних захворювань, пов'язаних із перебуванням у зон бойових дій.

Американський легіон (American Legion) – є однією з найбільших, військово-патріотичною та суспільно-політичною ветеранською організацією США. Вона була заснована у Парижі в 1919 році для захисту інтересів ветеранів Першої світової війни. Засновниками організації виступили двадцять офіцерів– учасників бойових дій у Франції зі складу американських експедиційних сил. У цьому ж році вона була офіційно визнана Конгресом США.

Американський легіон нараховує близько 3 мільйонів осіб – чоловіків і жінок, що перебувають у 15 тисячах первинних організацій (пости). Ці пости об'єднані до 55 департаментів, розташованих в 50 штатах США, а також у Колумбії, Пуерто-Рико, Франції, Мексиці і на Філіппінах.

Штаб-квартира розташована в м. Індіанаполіс штат Індіана з додатковим офісом у Вашингтоні. Легіоном керує Виконком і національний Командор, що обирається щорічним з'їздом. При Американському легіоні існує жіночий допоміжний корпус – громадська організація жінок-ветеранів, що заснована в 1919 році і нараховує 1 мільйон осіб.

Основоположними напрямками діяльності Американського легіону є підтримка політики уряду США і стратегії армії і флоту. В цьому відношенні характер діяльності цієї громадської ветеранської організації дещо відрізняється від характеру діяльності інших ветеранських структур.

Керівництво Американського легіону, маючи значний політичний вплив в країні, займає дуже чітку, часто жорстку позицію, коли мова заходить про озброєне втручання США в ті або інші конфлікти на захист інтересів США. Так було під час війни у В'єтнамі, збройних операцій в Югославії, Афганістані і Іраку. Американський легіон підтримував і

підтримує курс США на використання збройної сили будь-якої точці світу, якщо того вимагають інтереси країни.

По решті напрямів діяльність Американського легіону багато в чому збігається з діяльністю ветеранського руху в США. Перш за все, це захист інтересів своїх членів на всіх рівнях, матеріальна підтримка і допомога ветеранам, і особливо інвалідам, пошук загиблих і зниклих без вісті, соціальна і психологічна адаптація звільнених військовослужбовців.

Особливу увагу це ветеранське об'єднання приділяє підтримці «Програми по навчанню молоді принципам американського самоврядування» і наданню допомоги у формуванні «інтелектуальної і політичної еліти серед школярів початкової і старшої школи».

Американський легіон одним з перших підтримав акцію Бібліотеки Конгресу США– «Проект історії ветеранів». В повідомленні для преси з цього приводу наголошувалося, що в наш час США проживають більше 19 млн. ветеранів різних воєн, але щодня майже 1500 з них вмирають. Маючи прагнення виразити глибоку подяку американським ветеранам за їхню службу Вітчизні і зберегти їхні спогади для подальших поколінь, Конгрес США затвердив даний проект. Відповідно до законодавчого акту, підписаним президентом США Б. Клінтоном 27 жовтня 2000 року, проект надає можливість американцям - ветеранам і їхнім цивільним помічникам – поділитися досвідом своїх військових переживань. Він охоплює учасників Першої і Другої світових воєн, а також воєн в Кореї, В'єтнамі і Перській затоці. В рамках цієї акції передбачається збір і забезпечення збереження усних історій, записаних на аудіо- і відеокасетах, а також документальних свідочств воєнного часу: листи, щоденники, карти, фотографії, вирізки з газет і журналів тощо.

У США особливо шанобливо відзначається державне свято – День ветеранів. Спочатку відоме як День перемир'я, це свято проголошувалося на честь американських ветеранів Першої світової війни. Воно припадає на 11 листопада, день закінчення війни у 1918 році. В наш час – це свято ветеранів

всіх воєн, в яких брали участь Сполучені Штати Америки. Організації ветеранів проводять паради, а президент США покладає вінки на Могилу Невідомого Солдата на Арлінгтонському національному кладовищі, розташованому на березі річки Потомак поблизу Вашингтона.

У США налічується більше 15 мільйонів чоловік, об'єднаних у понад 70 ветеранських організацій.

Відповідно до законодавства США американські громадяни, що прослужили на дійсній військовій службі не менше терміну, встановленого для курсу підготовки новобранця (180 і більше днів) і звільнені не у наслідок негідної поведінки, підпадають під категорію «ветеран» і отримують право на певні пільги. Для військовослужбовців, звільнених по інвалідності, мінімальні терміни служби не встановлюються.

Всіма питаннями ветеранів озброєних сил США займається Міністерство у справ ветеранів (до 15 березня 1989 року цими питаннями займалося управління у справ ветеранів). Підвищення статусу управління до рівня міністерства свідчить про значущість, яка приділяється в США питанням соціального забезпечення колишніх військовослужбовців.

Проблемами соціального захисту військовослужбовців і ветеранів збройних сил США поряд з державними структурами активно займаються численні громадські організації і асоціації.

Умови адаптації військовослужбовців, що перебувають на дійсній військовій службі, до цивільного життя в США показує, що американським військовослужбовцям пропонується заздалегідь скласти свій індивідуальний план адаптації до цивільного життя (Individual Transition Plan (ITP)). Індивідуальний план адаптації до цивільного життя представляє собою план дій для вдалого повернення до цивільного життя, оснований на унікальних вміннях, знаннях, досвіді та можливостях конкретного військовослужбовця. Його форма довільна і створюється самим військовослужбовцем для самого себе. В складанні плану військовослужбовцям допомагають спеціальні консультанти, які діють відповідно державної програми підтримки адаптації

військовослужбовців до цивільного життя (Transition Assistance Program). Консультанти пропонують заповнити визначену форму (the Preseparation Counseling Checklist, DD Form 2648 for the active component). Ця форма допомагає військовослужбовцям визначити свої пільги та переваги і скласти свій індивідуальний план адаптації до цивільного життя.

В загальному понятті надається відповідь на питання: які області застосування підходять військовослужбовцю, яка робота підходить його індивідуальним якостям і схильностям і як знайти таку роботу.

Розвиток навичок. Головною метою цієї фази є розібратись як підготувати себе, щоб стати необхідним кандидатом в обраній області застосування, чи є потреба в отриманні додаткової освіти і підготовки.

Програми стажування. Американським військовослужбовцям надається можливість обрати місце стажування в компаніях та на підприємствах. Визначальним є те, що такі програми стажування надають досить велика кількість компаній та підприємств.

Пошук роботи. На цій фазі проводиться пошук роботи, визначаються вимоги компаній та підприємств до майбутніх співробітників, досліджується ринок праці. Військовослужбовцям надаються необхідні знання в оформленні резюме, проходженні співбесід, складанні заяви при оформленні на роботу. Також військовослужбовці приймають участь у семінарах з залученням представників компаній та підприємств.

Вибір. Проводиться безпосередній вибір роботи.

Підтримка. Для створення необхідних умов адаптації військовослужбовців до цивільного життя на протязі 180 днів після дати звільнення з військової служби проводиться підтримка звільнених. Весь час, з моменту подачі індивідуального плану адаптації до дня звільнення, для створення кращих умов адаптації військовослужбовців розподілений на періоди за часом і за конкретними заходами які виконуються. Рубежами є 180 днів, 150 днів, 120 днів, 90 днів, 60 днів та 30 днів.

РОЗДІЛ III

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

3.1. Аналіз соціального забезпечення ветеранів війни на прикладі Васильківської територіальної громади в Дніпропетровській області

У будь-якому суспільстві існують групи населення, які в силу тих чи інших причин не можуть самостійно підтримувати свій дохід на рівні притаманного даному суспільству життєвого стандарту. В інтересах таких категорій громадян здійснюються заходи спеціального соціального захисту. На сьогоднішній день в такому забезпеченні з боку держави та суспільства залежні не тільки інваліди, багатодітні сім'ї, пенсіонери, але й ветерани війни, які реалізують головну суспільну потребу в захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності країни, забезпечують безпеку громадян.

Аналіз діяльності соціального забезпечення ветеранів війни та учасників антитерористичної операції на прикладі управління соціального захисту Васильківської районної державної адміністрації в Дніпропетровській області (далі – управління) свідчить про наступне.

Управлінням, на підставі Законів України «Про місцеві державні адміністрації», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про статус ветеранів війни, гарантій їх соціального захисту», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про соціальні послуги», «Про реабілітацію інвалідів в Україні» розроблена районна «Програма соціального захисту населення Васильківського району на 2020 – 2025 роки».

Метою програми є підвищення кількості та якості надання соціальних послуг, ефективності проведення регіональної політики щодо покращення якості життя вразливих груп населення, забезпечення державних гарантій та впровадження нових механізмів посилення адресності надання послуг,

підтримки ветеранів війни, соціального захисту осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших пільгових категорій громадян.

Одним із важливим напрямком програми є:

- фінансова підтримка військовослужбовців, які отримали поранення під час участі в антитерористичних операціях на Сході України (табл.3.1);
- фінансова підтримка родин воїнів загиблих під час участі в антитерористичних операціях на Сході України [65], (табл.3.2);
- згідно постанов «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для забезпечення деяких категорій інвалідів санаторно-курортними путівками, та внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2006 р. № 187 і від 31 березня 2015 р. № 200» та «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників антитерористичної операції санаторно-курортним лікуванням» управління здійснює санаторно-курортне оздоровлення учасників АТО за рахунок коштів об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) 2018 – 2020 роках оздоровилась у санаторно-курортних закладах 15 учасників АТО.

Послуги з психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції надають наступні заклади: ДП «Клінічний санаторій «Лермонтовський», ЗАТ «Укрпрофоздоровниця», ТОВ «Хирів-Рент-Інвест» м.Хирів, Львівська область; Санаторій «ім. Гуца» м.Київ; Санаторій «Орізонт», Одеська область, смт.Серіївка; «Клінічний санаторій «Березівські мінеральні води» с.Березівське, Харківська область; ТОВ «Трускавецінвест» санаторій «Женева», м. Трускавець.

Протягом 2018 - 2020 років на виконання державної програми «Заходи із психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції та забезпечення постраждалих учасників антитерористичної операції санаторно-курортними лікуванням» надано такі послуги: санаторно-курортне оздоровлення та послуги із психологічної реабілітації отримало 28 учасників АТО та 1 особа з інвалідністю 2

групи(захворювання з наслідками травм і захворювання хребта та спинномозку); послуги із соціальної та професійної адаптації отримали 17 учасників АТО.

Табл.3.1

Державне фінансування учасників АТО

Найменування послуг	2018 рік, тис грн	2019 рік, тис грн	2020 рік, тис грн
Санаторно-курортне оздоровлення	36,40	56,00	122,04
Психологічна реабілітація	10,12	25,20	24,40
Професійна адаптація	-	66,19	26,40

Постійно вживаються заходи розміщення інформації в районних газетах та на сайті управління соціального захисту населення Васильківськоїрайдержадміністрації [78] щодо порядку надання безкоштовних санаторно-курортних путівок постраждалим учасникам антитерористичної операції, проводиться роз'яснювальна робота серед учасників антитерористичної операції по сільським та селищним радам.

Питанняповногозабезпеченняпутівками до санаторно-курортнихзакладівзнаходиться на особистомуконтролі у головиВасильківськоїрайдержадміністрації.

Соціальна допомога на державному рівні в Васильківськомурайоні включає: надання адресної допомоги сім'ям загиблих (померлих) військових, які брали участь у проведенні антитерористичної операції на сході України, надання стипендій інвалідам-військовослужбовцям, які брали участь у проведенні антитерористичної операції на сході України, надання одноразової грошової допомоги мобілізованим особам, надання щомісячної матеріальної допомоги дітям військовослужбовців, які загинули під час участі у проведенні антитерористичної операції на сході України.

Табл. 3.2

Фінансова підтримка учасників АТО та членів їх сімей з місцевого бюджету

Найменування послуг	2018 рік		2019 рік		2020 рік	
	осіб	тис грн	осіб	тис грн	осіб	тис грн
Матеріальна допомога учасникам АТО (місцевий бюджет)	61	44,90	39	32,60	-	-
Матеріальна допомога учасникам АТО (обласні депутати)	18	47,70	21	49,30	15	47,30
Матеріальна допомога сім'ям загиблих учасників АТО (місцевий бюджет)	6	14,40	6	14,40	2	9,60

Станом на 01.12.2020 року до управління за наданням пільг на житлово-комунальні послуги звернулось 265 учасників проведення антитерористичної операції, з них: 6 осіб з інвалідністю в наслідок війни.

На виконання розпорядження голови обласної державної адміністрації щодо затвердження Порядку надання щомісячної соціальної матеріальної допомоги членам сімей, загиблих безпосередньо в зоні проведення антитерористичної операції осіб, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального статусу». Управлінням соціального захисту згідно ч.3 п.4 Порядку надання щомісячної соціальної матеріальної допомоги членам сімей, загиблих безпосередньо в зоні проведення антитерористичної операції осіб, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального статусу» за рахунок коштів обласного бюджету здійснюються виплати (табл.3.3).

Табл.3.3

Обласне фінансування членів сімей загиблих учасників АТО

Найменування послуг	2018 рік	2019 рік	2020 рік
---------------------	----------	----------	----------

	осіб	тис грн	осіб	тис грн	осіб	тис грн
Соціальна матеріальна допомога*	-	-	12	236,45	16	313,20

*розмір допомоги становить 100 % прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць, затвердженого Законом України про Державний бюджет на відповідний рік.

Станом на 01.12.2020 року на квартирному обліку перебували 2 сім'ї загиблих учасників АТО, які отримали компенсацію, передбачену постановою Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 № 719 «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей» (із змінами) та Розпорядження голови районної державної адміністрації від 15.05.2018 № Р-184/0/115-18 «Про затвердження складу комісії щодо розгляду питань, порушених у заявах членів сімей загиблих та осіб з інвалідністю про виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей» [76,77], у розмірі 1098743,96 грн.

На кінець 2018 року на обліку в управлінні соціального захисту населення для забезпечення автомобілями перебувало 26 осіб з інвалідністю, у тому числі 3 особи з інвалідністю з наслідок війни, з яких 1 особа з інвалідністю в наслідок війни з числа осіб, які брали безпосередню участь у антитерористичній операції, що мають право на першочергове забезпечення автомобілями.

Водночас певні позитивні зміни відбуваються, зокрема:

- збільшено розмір грошового забезпечення військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом від восьми до десяти мінімальних заробітних плат (Постанова КМУ від 14.05.2015 р. №406);
- військовослужбовцям, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації, встановлено виплату грошового забезпечення, як для військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом,

тобто на цих військовослужбовців поширюються пільги, передбачені законами України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про соціальний і правовий статус військовослужбовців і членів їх сімей», Кодексом законів про працю та іншими нормативно-правовими актами (Постанова КМУ від 09.04.2014 р. №111);

– надається одноразова грошова допомога у разі звільнення військовослужбовців, признаних на військову службу у зв'язку з мобілізацією – залежно від посади ця виплата становить від 4241 грн. до 9451 грн. (Постанова КМУ від 17.09.2014 р. №460);

– встановлено виплату винагороди в розмірі 100% місячного грошового забезпечення, але не менше 3000 гривень (Постанова КМУ від 04.06.2014 р. №158), таким чином, з урахуванням здійснених підвищень грошові виплати військовослужбовцям Збройних сил України, які залучаються до проведення Антитерористичної операції, збільшилися вдвічі порівняно з іншими військовослужбовцями і становлять залежно від посад від 5700 до 16710 грн. на місяць;

– встановлено новий рівень виплат грошової винагороди та визначено розмір додаткових винагород військовослужбовцям, які беруть безпосередню участь в АТО в умовах особливого періоду (Постанова КМУ від 31.01.2015 р. №24): за успішне виконання бойового завдання від 50 до 300 мінімальних заробітних плат; за безпосередню участь у бойових діях – 1000 грн. на добу; за знищення різних видів ворожої військової техніки – від 20 до 100 мінімальних зарплат.

За даними Міністерства оборони України, за знищену військову техніку противника українські військослужбовці вже отримали близько 724,5 тис. грн. Крім того, бійцям виплачена понад 3 млн. грн. за успішне виконання бойових завдань у складі підрозділів та понад 58 млн. грн. за безпосередню участь у бойових діях [31, с.194]. Ухвалено рішення про виплати за безпосередню участь у бойових діях у розмірі 13 млн. грн., за знищену техніку та успішне виконані завдання оформлено виплати винагород у розмірі 15,3 млн. грн [32].

Соціальний захист учасників АТО охоплює також питання, пов'язані з трудовою діяльністю. За працівниками, призваними на військову службу під час мобілізації, зберігаються (на особливий період, але не більш одного року) місце роботи, посада й компенсується середній заробіток на підприємстві, в установі, організації, в яких вони працювали на час призову незалежно від підпорядкування та форми власності. Виплата компенсацій здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України. Виплати пенсій військовослужбовців у разі призову їх на військову службу під час мобілізації не припиняється. При цьому після звільнення із служби при виплаті пенсії враховуватиметься додаткова вислуга років. Громадян, призваних під час мобілізації, звільнено від штрафних санкцій за фінансовими, податковими зобов'язаннями (не нараховується відсотки за користуванням кредитом) [33, с.192].

Важливою проблемою соціального захисту учасників АТО є відсутність ефективного механізму вирішення житлових проблем військовослужбовців-учасників АТО.

Експерти пропонують запровадити таку практику, коли військовослужбовець, який потребує поліпшення житлових умов і перебуває на квартирному обліку, підписуючи контракт на службу в зоні АТО, одночасно отримує ордер на службову квартиру, яка переходить у його власність після закінчення терміну контракту та виконання його умов [1]. Надати військовослужбовцям, а також членам їхніх сімей переважне право на участь у загальнодержавних житлових програмах, зокрема у цільовій Програмі будівництва (придбання) доступного житла («Доступне житло» 70 на 30 %). Надати дітям військовослужбовців-учасників АТО переважне право на отримання пільгового молодіжного кредиту в межах програми, яку реалізує Державний фонд молодіжного житлового будівництва. Забезпечити безоплатне надання військовослужбовцям земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва.

З метою адекватного фінансування пільг і компенсацій військовослужбовцям, які сьогодні беруть участь у бойових діях та членам їхніх сімей, доцільно:

- здійснити повний аудит наявної системи пільг і компенсацій, ввести їх електронну реєстрацію, що дасть можливість вивільнити значні кошти, які використати на пільги учасникам АТО;

- в умовах зростання вартості житло-во-комунальних послуг надати батькам та іншому з подружжя, дітям військовослужбовців або працівників органів внутрішніх справ, 50 % знижки при оплаті користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством, а також 50 % знижки плати за користування комунальними послугами в межах середніх норм споживання;

- забезпечити збільшення (індексацію) розміру одноразової грошової допомоги відповідно до рівня інфляції для військовослужбовців та працівників МВС у разі їх загибелі (смерті), встановлення інвалідності або в разі часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності при виконанні службового обов'язку;

- завершити роботу, направлену на усунення диспропорцій у розмірах компенсацій у разі загибелі (смерті) військовослужбовців, які належать до різних державних відомств.

Для полегшення адаптації військовослужбовців-учасників АТО до процесів мирного життя необхідно запровадити відповідні програми соціальної інтеграції, професійної адаптації та психологічної реабілітації постраждалих учасників АТО.

Потребує створення система психологічної та фізіологічної (протезування) реабілітації, у тому числі створення мережі регіональних центрів психологічної реабілітації, забезпечених інноваційними технологіями та сучасним обладнанням. Соціальна інтеграція потребує об'єднання зусиль психологів, які б надавали необхідну допомогу для соціальної адаптації [71]. Потребує вдосконалення процес забезпечення санаторно-курортним

лікуванням постраждалих учасників АТО, що передбачає розробку та запровадження відповідних бюджетних програм, розширення мережі недержавних і закордонних закладів реабілітації, спрямування на це коштів волонтерських і міжнародних організацій тощо.

Доцільно передбачити особливий режим реалізації для демобілізованих учасників АТО конституційного права на працю, а також захист їх соціальних і трудових прав, зокрема надати додаткові гарантії щодо працевлаштування, перепідготовки, підвищення кваліфікації тощо. Для цього слід внести додаткові зміни до чинного трудового законодавства України, зокрема в Кодекс законів про працю та Закон України «Про зайнятість населення». Державна служба України з питань праці має зосередитись на питаннях впливу на недобросовісних роботодавців, які не виплачують заробітні плати на своїх підприємствах учасникам АТО.

Соціальний захист військовослужбовців має специфічне суспільне призначення. Система соціального захисту військовослужбовців повинна функціонувати у відповідності до принципу соціальної справедливості.

Військовослужбовець повинен володіти, по-перше, всією повнотою заходів соціального захисту як громадянина, державного службовця, а другий, додатково до них – розвиненою системою заходів спеціального (професійного) соціального захисту, яка повинна сприяти створенню умов для достойної праці. Достойні умови праці та його достойну винагороду вимагають додаткових витрат, але у військовій сфері вони виправдовуються, так як підвищується продуктивність і ефективність праці і в результаті підвищується загальна безпека країни. Таким чином, соціальна захист військовослужбовців є додатковим забезпеченням військово-економічної безпеки нашої держави.

Функції системи соціального захисту військових служб аналогічні функціям системи соціального захисту населення, але мають свою специфіку, яка зумовлена особливостями праці та соціально-трудових відносин у

структурі військових сил. Системою соціального забезпечення військових служб виконуються наступні функції.

Економічна функція полягає у створенні умов для формування спеціальних фондів ресурсного забезпечення заходів щодо соціального захисту військовослужбовців.

Відтворювальна функція забезпечує військовикам обсяг потреб матеріальних благ и услуг, який є достатнім для розширеного відтворення їх робітничих сил.

Інтегративна функція – співвідношення інтересів членів сімей військовослужбовців та інтересів військової служби.

Стимулююча функція забезпечує вирішення питань мотивації різним видам військової праці, створює умови для забезпечення національної безпеки держави шляхом надання комплексу соціально-економічних вигод та гарантій для «особистісного чинника» бойової готовності військ.

Забезпечити достойний рівень життя запрошені професійні пільги. Держава, надаючи військовим певні пільги та переваги у відповідності зі своїм соціальним статусом, повинна тим самим створювати їм такі життєві умови, при яких вони цілком віддавали свій службовий час на свою безпосередню роботу, не думаючи про домашні складності.

Система соціального захисту військовослужбовців складається з чотирьох елементів: охорони життя та здоров'я; пенсійне забезпечення; матеріальне забезпечення; забезпечення житлом.

У військово-соціальній сфері матеріальне забезпечення є аналогом системи мінімальних соціальних гарантій в системі соціального захисту населення і включає в себе грошову допомогу, професійні пільги та премії.

Додаткові компенсаційні виплати є по суті професійними привілеями і діляться на щомісячні та одноразові. Додаткові стимулюючі виплати – премії, за допомогою яких система соціального захисту військовослужбовців виконує стимулюючу функцію.

У зв'язку з тим, що військова праця пов'язана з особливим ризиком для життя, соціальне страхування приймає форму охорони життя та здоров'я і складається з обов'язкового державного страхування та медичного забезпечення. Військовослужбовець при звільненні за станом здоров'я або за досягненням крайнього віку (непрацездатний як військовослужбовець), і тому пенсійне забезпечення військовослужбовців є аналогом соціального забезпечення в системі соціального захисту населення.

У пенсійному забезпеченні військовослужбовців можна виділити пенсійне забезпечення за вислугою років, за інвалідністю та пенсію на втрату годувальника. Відокремлений елемент у структурі системи соціального захисту військовослужбовців – забезпечення житлом, так як крім того, що це одне з основних гарантій військовослужбовцеві, це ще й один з головних мотивів при виборі професії суб'єктів військової праці.

Ефективність системи соціального захисту багато в чому залежить від організаційної підсистеми сфер соціального захисту населення. Структура організації системи соціального захисту військовослужбовців включає в себе органи державної влади та органів безпосередньо в структурі Міністерства оборони України. Соціальна захист військовослужбовців здійснює служби Міністерства оборони, органи управління оперативного командування, територіальні органи (військові комісії), а також командири (начальники) на локальному рівні у військових частинах. При цьому економічна функція системи соціального захисту військовослужбовців здійснюється на національному рівні, економічна та розвідувальна функції виконують командири всіх рівнів безпосередньо в структурі ВСУ, а інтегративну функцію здійснюють переважно військові комісії та командири на місцях [24].

У структурі Збройних Сил України можна виділити відповідні рівні регулювання: державний рівень, оперативне командування (кол. військовий округ), військовий гарнізон та військова частина. Кожному рівню відповідають свої об'єкти регулювання соціально-трудової сфери.

Належне державне забезпечення осіб, звільнених з військової служби і правове регулювання даної сфери, є не менше важливою гарантією добросовісного виконання військовослужбовцям свого конституційного обов'язку із захисту Батьківщини, ніж їх права із матеріального забезпечення в період проходження ними військової служби. Відсутність в даний час належної соціально-правової основи правового регулювання державного забезпечення осіб, звільнених з військової служби, безперечно, знижує зацікавленість в добросовісному виконанні військовослужбовцям своїх посадових обов'язків, що почасти негативно впливає на стан військової дисципліни і законності в Збройних Сил України та інших військових формуваннях, знижує рівень їх бойової готовності.

Законодавство про державне забезпечення осіб, які перебувають на військовій службі та звільнених з військової служби, є сукупністю правових норм, регулюючих однорідні суспільні відносини, що виникають в процесі державного забезпечення осіб, які перебувають та звільнені з військової служби. Тривалий час основними елементами даного законодавства були підзаконні нормативні акти. В даний час законодавство про державне забезпечення військовиків є системною освітою елементами, якого є конституційні положення, норми законів, укази Президента, ухвали Уряду та ін. Це спричиняє за собою складність вживання і виконання даного законодавства. Крім того багато аспектів державного забезпечення осіб, звільнених з військової служби, в даний час не знайшли свого законодавчого закріплення. Все це істотно обмежує права громадян даної категорії.

Соціально-правове регулювання вітчизняної системи державного забезпечення осіб, звільнених з військової служби, разом з соціально-економічним і морально-психологічним регулюванням є найзначущішим компонентом. Правове регулювання – це базис, фундамент побудови всієї системи соціального захисту осіб, звільнених з військової служби.

Деяка складність розробки правового регулювання полягає в тому, що військове законодавство є сукупністю відособлених правових норм, регулюючих комплекс суспільних відносин, що складаються у зв'язку з реформуванням і функціонуванням Збройних Сил України.

Правове регулювання державного забезпечення осіб, звільнених з військової служби повинне відображати в собі всі ті особливості, які властиві нормам військового законодавства в цілому.

По-перше, правове регулювання повинне мати комплексний характер даної галузі законодавства, що утілює нормативно-правові акти, регулюючі різні групи суспільних відносин (державних, адміністративних, кримінальних, фінансових і інших).

Подруге, воно повинне враховувати саме централізований характер військового законодавства.

По-третє, правове регулювання повинне враховувати і те, що військове законодавство найбільш детально регламентує різні сторони суспільних відносин, що складаються в Збройних Сил України.

Система правового регулювання всього комплексу питань, пов'язаних з державним забезпеченням осіб, звільнених з військової служби, охоплює всі сторони їх життя, різноманітні аспекти взаємодії держави і колишніх військовослужбовців, членів їх сімей, комплекс проблем соціально-економічного, правового і іншого характеру, а тому вимагає особливої уваги з погляду наукового осмислення і організації ефективного управління.

Як показує проведений аналіз, сучасна державна система забезпечення прав і інтересів військовиків знаходиться на початковому етапі становлення, в її функціонуванні є істотні проблеми.

Державне забезпечення військових є невід'ємною складовою частиною соціальної політики будь-якої держави. Воно передбачає собою систему підготовки осіб, звільнених з військової служби до життя в цивільних умовах, закономірно потребує від органів державної влади і військового управління для забезпечення гідного життя військовій людині після звільнення.

Сьогодні, на етапі реформування Збройних Сил України та військових дій в зоні АТО, за наявності безлічі невирішених проблем, особливо з житлом, як ніколи раніше найактуальнішою, щонайгострішою необхідністю постає упровадження і зміцнення і «по вертикалі», і «по горизонталі» дієвої системи правового захисту осіб, звільнених з військової служби і членів їх сім'ї.

Для підвищення ефективності правового регулювання державного забезпечення осіб, звільнених з військової служби доцільне рішення наступного комплексу задач: правова оцінка ситуації в країні із забезпеченням захисту інтересів даної категорії громадян на підставі наукового аналізу правової практики, широкого кола статистичних даних, моральної статистики (у тому числі і Міністерства оборони), а також на підставі різноманітних досліджень по даній проблематиці. Це допомогло б уловлювати імпульси для законодавчої діяльності безпосередньо з життя, вносячи своєчасні і необхідні корективи; розробка короткострокового, середньострокового і довгострокового прогнозів динаміки соціально-політичної обстановки в Україні, ходу військової реформи і розробки законодавчих актів, які зможуть забезпечити нормативно-правову базу захисту військовослужбовців, що звільняються у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України; виявлення і оцінку латентних проблем соціальної захищеності осіб, звільнених в запас або відставку, зокрема утиски їх прав і особистої гідності, відробіток системи отримання подібної інформації; вдосконалення критеріїв оцінки результатів і виробітку заходів по поліпшенню роботи різних ланок системи державного забезпечення, органів державного і військового управління, виступаючих гарантами реалізації прав і пільг особам, звільненим з військової служби; упровадження у вітчизняну практику кращого зарубіжного досвіду в державному забезпеченні осіб, звільнених з військової служби для осіб, що підлягають звільненню з військової служби в час, що відводиться для командирської і суспільно-державної підготовки, проводити заняття за спеціальною програмою.

Важлива сторона взаємодії законотворчої діяльності і практики відносно військовослужбовців, котрі звільняються в запас, – наявність добре працюючого механізму реалізації законів. При ухваленні всіх правових актів повинен бути визначений і строго виконуватися порядок їх вступу в силу, виділення потрібних ресурсів для їх реалізації.

Заслуговує спеціального дослідження і питання про підвищення ефективності діяльності військових комісаріатів в справі державного забезпечення осіб, звільнених з військової служби. Не виключено, що знадобиться спеціальний закон, який по-новому визначить їх статус, права і обов'язки по вирішенню на місцях питань соціального захисту військовослужбовців. Звичайно ж, військові комісаріати повинні мати і більше прав. Не менше гострою є проблема виділення достатніх фінансових і матеріальних ресурсів для забезпечення реалізації соціально-економічних прав, передбачених особам, звільненим з військової служби згідно законодавства.

У ході даного дослідження зроблена спроба: порівняльного аналізу переліку прав і пільг у осіб, звільнених з військової служби; поглибленого вивчення правової практики обігу осіб, звільнених з військової служби до судових органів з питань захисту своїх прав; вироблення рекомендацій по розробці програми з підвищення ефективності захисту прав військовослужбовців; дослідження особливостей правового статусу і необхідності розвитку системи пільг для учасників АТО і т. ін.

У даний час законодавче закріплення державного забезпечення військовослужбовців представлено сукупністю численних правових актів, виданих різними державними органами, і тому мають різну юридичну силу і сферу дії. Наслідком такого різноманіття правових джерел є їх малодоступність, а іноді і суперечність відповідних норм, що природно утрудняє реальне здійснення громадянами своїх прав і пільг. З цих причин залишає бажати кращого, на наш погляд, і якість пропаганди з питання про державне забезпечення військовиків, що займає в системі соціальноправового

виховання осіб, даній категорії далеко не останнє місце. Звідси очевидна необхідність наукової систематизації і вдосконалення законодавства.

Вдосконалення законодавства про державне забезпечення багато в чому залежить від правильного, науково обґрунтованого відбору відповідних правових норм на основі з'ясування природи, суті і особливостей пільг, їх загальних рис і взаємозв'язку з суміжними соціальними та правовими інститутами.

Твердою гарантією виконання законодавства про державне забезпечення військових, діяльність органів виконавчої влади, суб'єктів федерацій, органів місцевого самоврядування, в точній відповідності із законом. Нагляд за дотриманням законодавства про державне забезпечення здійснюють військові і територіальні прокурори.

Разом з тим механізм їх реалізації ще відпрацьований недостатньо, також недостатні поки і засоби, що виділяються на реалізацію цих пільг.

Є потреба в більш чіткому і універсальному соціальному та правовому регулюванні система гарантій фактичного надання пільг. Відповідні правові відносини повинні містити не тільки право на пільгу одного суб'єкта (громадянина), але і закріпленій законом обов'язок по її наданню іншого суб'єкта (державного органу або посадовця). Крім того, слід посилити контроль і за реалізацією цих пільг. Необхідною умовою вдосконалення законодавства про державне забезпечення є його систематизація і, кінець кінцем, кодифікування.

Не можна не відзначити, що якість законодавчого регулювання державного забезпечення звільнених військовослужбовців залишає бажати кращого. Законодавство рясніє оцінними поняттями (наприклад, першочергові, позачергові права і пільги). Подібний правотворчий прийом, втілений в названих законодавчих актах, зважаючи на несприятливу економічну ситуацію, спаду промислового і сільськогосподарського виробництва, інфляційних процесів, через відсутність чітко продуманого механізму його реалізації, явно декларативний. Очевидно, що дані поняття, не

будучи конкретизованими, при перекладі на юридичну мову втрачають своє соціальне значення.

Загалом норми, що закріплюють соціально-економічні гарантії державного забезпечення осіб, які перебувають у Збройних Сил України та осіб, звільнених з військової служби, потребують подальшого розвитку і спеціального законодавчого закріплення.

На сьогоднішній день механізм реалізації правових актів по державному забезпеченню громадян, звільнених з військової служби, і членів їх сімей залишається поки найуразливішим моментом в теорії і практиці.

Законодавча база державного забезпечення громадян, звільнених з військової служби, і членів їх сімей знаходиться в постійному оновленні і вдосконаленні. Її зміцнення і системний розвиток – настійна потреба сьогоднішнього дня, один з найважливіших напрямків законодавчої діяльності органів влади.

В умовах загальної соціально-економічної нестабільності в справі державного забезпечення громадян, звільнених з військової служби не можна всі надії покладати тільки на бюджет. Свою роль можуть і повинні зіграти різного роду локальні соціальні програми, формування яких повинне здійснюватися за участю органів виконавської влади суб'єктів нашої держави.

3.2. Шляхи покращення публічного управління соціальним захистом ветеранів війни

У 2017 році Президент України підписав два важливих закони щодо підвищення соціального захисту військових та членів їх сімей. У присутності міністра оборони С. Полторака, начальника Генерального штабу В. Муженко та координаторів центрів допомоги учасникам АТО О. Ліпиріди та А. Янчевської. П. Порошенко підписав Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо підвищення рівня соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей» та Закон «Про внесення змін до статті

15 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо надання членам сімей загиблих пільг без урахування середньомісячного сукупного доходу сім'ї». Глава державизначив, щодокументи стали результатом величезної роботи за участі Міністерства оборони, Генерального штабу, волонтерів, депутатів Верховної Ради, завдяки якій розроблена програма щодо підвищення рівня захисту військовослужбовців [42].

Президент Порошенко особливо наголосив на важливості підвищення рівня грошового забезпечення та грошової компенсації родинам військових, які загинули на передовій, та пораненим бійцям. Він також указав на потребу у забезпеченні ветеранів АТО якісним лікуванням та наданні можливості пройти реабілітацію, в тому числі психологічну. Він наголосив на принциповості позиції щодо покращення рівня захисту та надання додаткових пільг, незалежно від рівня матеріального забезпечення родини – безкоштовне отримання ліків, медичних послуг, 50-ти відсоткова знижка на сплату житла, користування комунальними послугами тощо. Президент, нагадав, що в 2014 році мобілізований снайпер отримував 600 грн на місяць, а сьогодні снайпер в зоні АТО отримує близько 600 грн на день [43].

Крім того, він доручив підвищити рівень доплати для військових, які перебувають на першій лінії в зоні АТО. На першій лінії сьогодні рівень доплати має становити 7,5 тис. грн до рівня забезпечення. І загальне грошове забезпечення має становити не менше 15 тис. грн. Безперечно, щ крім патріотизму, це буде дуже потужна мотивація і адекватна відповідь держави, яка піклується про своїх військовослужбовців. Він також додав, що спільними зусиллями з волонтерами вдалося суттєво покращити рівень речового, харчового, медичного, логістичного забезпечення та озброєння.

Президент П. Порошенко також відзначив важливість грошової компенсації сім'ям військових, які загинули на передовій, і пораненим захисникам. «Ми навіть у цих важких умовах прийняли рішення про те, що підвищуємо на 50% (грошову компенсацію) і сім'я отримає понад 1,2 млн грн

від держави – якщо це (загибель військового) відбулося безпосередньо в бою. Також на 50%, з 400 тис. до близько 640 тис. грн (підвищилася) компенсація в разі інвалідності I групи» [43].

За словами президента, також важливо забезпечити ветеранів АТО якісним лікуванням та надати можливість пройти реабілітацію, зокрема психологічну. Він відзначив принципову позицію щодо поліпшення рівня ахисту та надання додаткових пільг, незалежно від рівня матеріального забезпечення сім'ї – безкоштовне отримання ліків, медичних послуг, 50 відсоткова знижка на оплату житла, користування комунальними послугами тощо [43].

У свою чергу міністр оборони С. Полторак зазначив, що для військових важливий соціальний захист, оскільки агресія триває, і українські військовослужбовці кожен день ризикують своїм життям і здоров'ям. Начальник Генштабу В. Муженко підкреслив, що військові, які щоденно ризикують своїм життям та здоров'ям, мають бути впевнені, що держава захистить їх та їхні родини. Волонтер А. Ліпіріді наголосив, що волонтери, громадські організації, керівництво Міноборони і Генштабу кожен зі своєї сторони працюють, щоб допомогти військовим. Перші дві ініціативи – Центр допомоги учасникам АТО і Уповноважений президента з питань реабілітації учасників АТО) мають співпрацювати для вирішення третьої ініціативи президента – здійснення психологічної і будь-якої іншої реабілітації [44].

6 квітня 2017 року Верховна Рада 249 голосами парламентарів прийняла закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо підвищення рівня соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей» (законопроект №2406), яким в півтора рази збільшуються виплати сім'ям загиблих під час виконання обов'язків військовослужбовців. Документ прийняли з поправками, озвученими заступником міністра фінансів під час розгляду в сесійній залі [45].

Згідно з цими пропозиціями, одноразову грошову допомогу виплачуватимуть у розмірі 750-кратного (до цього був чинним 500-кратний)

прожиткового мінімуму, встановленого на 1 січня календарного року, сім'ям військовослужбовців, які загинули під час виконання ним обов'язків військової служби. А 13 квітня Верховна Рада 269 голосами прийняла закон «Про внесення змін до статті 15 закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту» (законопроект №5713), який скасовує середньомісячний дохід як умову для надання низки пільг сім'ям загиблих учасників війни [45].

Вслід за зміною порядку нарахування грошового забезпечення військовослужбовців, Уряд готує також зміни пенсійного законодавства для військовослужбовців. Кабінет Міністрів України, 30 серпня, за пропозицією Міністерства оборони України змінив порядок нарахування грошового забезпечення військовослужбовців, прийнявши відповідну постанову.

Постановою передбачається з 1 січня 2018 року істотне підвищення посадових окладів та окладів за військове звання із одночасною відміною більшості надбавок та додаткових виплат. Тобто незважаючи на підвищення посадових окладів у 4-5 разів, а окладів за звання у 10-15 разів, загальний розмір грошового забезпечення істотно не збільшиться. Але його більшу частину (близько 60%) будуть складати постійні складові (оклади за звання та посаду, надбавка за вислугу років), на відміну від 1015% їх частки зараз [46].

У серпні 2017 року Міністр соціальної політики А. Рева анонсував зміни до законодавства з пенсійного забезпечення військовослужбовців. Підвищення пенсій військовослужбовцям визначатиметься новим законом про пенсійне забезпечення. Цим законом – законом про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування – пенсії військовослужбовцям не регулюватимуться. Наступний законопроект у рамках пенсійної реформи, вже 2-го етапу, визначатиме пенсійне забезпечення військовослужбовців, до якого ми приступимо в жовтні місяці 2017 року [46].

Далі стали відомі деякі положення законопроекту, підготовленого Міністерством соціальної політики, з метою внесення змін до Закону України

«Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», серед яких зокрема:

– поступово підвищення мінімальної вислуги для призначення пенсії з 25 до 30 років чинна норма: мінімальна календарна вислуга необхідна для виходу на пенсію за вислугою років поступово збільшується (на півроку щорічно) до 25 років на 1 жовтня 2020 року (на сьогодні необхідно мати 23 роки); зміни: поступове підвищення мінімальної календарної вислуги для призначення пенсії з 25 до 30 років – на півроку щорічно з 2021 по 2030 рік;

– зміна бази для нарахування пенсії, чинна норма: пенсія обчислюється з окладів за посадою, військовим званням, надбавки за вислугу років, щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавки, доплати) та премії; зміни: пенсія обчислюється з окладів за посадою, військовим званням та надбавки за вислугу років;

– збільшення максимального розміру пенсії з 70% до 80% чинна норма: максимальний розмір пенсії за вислугу років не повинен перевищувати 70 процентів відповідних сум грошового забезпечення;

– зміни: підвищення максимального розміру пенсії до 80% грошового забезпечення, з якого обчислюється пенсія;

– збільшення максимального розміру пенсії військовослужбовцям, які звільняються у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України з 65% до 70% чинна норма: максимальний розмір пенсії військовослужбовцям, які звільняються у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, становить 65%; зміни: підвищення максимального розміру пенсії до 70% грошового забезпечення, з якого обчислюється пенсія;

– збільшення віку для призначення пенсії військовослужбовцям, які звільняються у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України з 45 до 50 років чинна норма: призначення пенсій військовослужбовцям, які звільняються у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, при досягненні 45-річного віку і за наявності в них вислуги 20 календарних років і більше; зміни: підвищення віку для призначення такої пенсії до 50 років.

– збільшення віку, страхового стажу та військової вислуги для набуття права на пенсії за "сумісним" стажем чинна норма: призначення пенсії за вислугу років у разі досягнення на день звільнення 45-річного віку, за наявності страхового стажу 25 років і більше, з яких не менше ніж 12,5 календарних років становить військова служба; зміни: поступове, протягом 2019-2027 років, підвищення щороку на півроку: віку до 50 років, загального стажу до 30 років, вислуги військової служби до 17,5 років.

Це неповний список можливих змін до пенсійного законодавства військовослужбовців.

Право на одноразову грошову допомогу. Порядок та умови виплати одноразової грошової допомоги в разі звільнення військовослужбовцем, призваним на військову службу у зв'язку з мобілізацією, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 460.

Так, згідно з вимогами пункту першого військовослужбовцям, які були призвані на військову службу в зв'язку з мобілізацією та звільняються зі служби після прийняття рішення про демобілізацію (крім військовослужбовців строкової військової служби), виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 4 відсотків місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний місяць служби, але не менше ніж 25 відсотків місячного грошового забезпечення. Допомога виплачується з розрахунку місячного грошового забезпечення (без урахування винагород), на яке має право військовослужбовець на день звільнення.

Слід зазначити, що військовослужбовцям у разі звільнення з військової служби за службовою невідповідністю, у зв'язку з позбавленням військового звання, у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, допомога не виплачується.

Порядок отримання статусу учасника бойових дій. Порядок надання статусу учасника бойових дій особам, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції або забезпеченні її проведення, затверджений

Постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 413 (зі змінами) [46].

Відповідно до вказаного Порядку військовослужбовцям, які брали безпосередню участь у антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах проведення антитерористичної операції, і яким на день виключення зі списків особового складу військової частини не наданий статус учасника бойових дій, видається комплект документів, необхідних для надання цього статусу через військові комісаріати, де вони будуть перебувати на військовому обліку, для надання їх до комісій обласних військових комісаріатів, Київського міського військового комісаріату. Аби «відновити престиж і привабливість військової служби» та залучити громадян України до лав Збройних сил на контракт, зарплату рядовим (без урахування доплат за участь в АТО) встановили на рівні 7 тисяч грн., командирам відділень – 8 тисяч, командирам взводів – 9,5 тисячі, ротним – 11 тисяч, комбатам – 13 тисяч, командирам бригад – 16 тис.

Таким чином, «базові» зарплати зросли більш ніж удвічі, переважно – у 2,5 рази, а для рядових стрільців – майже втричі. Таким чином, для військових Збройних Сил України за контрактом чинні такі розміри зарплат: також в Міноборони нагадують, що з січня 2017 року підвищено розмір «бойових» надбавок за службу в зоні АТО: на лінії бойового зіткнення на глибину ротних опорних пунктів першого ешелону додають щомісяця 6000 грн., в інших місцях дислокації в межах визначеного району АТО – 2400 грн. Варто зазначити, що у 2016 році за «першу лінію АТО» доплачували 4200 грн., за іншу дислокацію в зоні АТО – 1200 грн.

Причому розмір цих доплат не залежить від звань і посад. У перші два роки війни на Сході (2014-2015) АТОвцям доплачували незалежно від «лінії» ще одну зарплату. Для стрільця це було від 2500 грн., для комбата – 6500 грн. Тепер встановлено справедливий підхід. У рядового солдата в АТО зарплата від 7200 грн. Окремо, плюс до зарплати, доплачують «атошні» – 6000 грн. за перш лінію, в сумі майже 13200 грн. Ті, хто в тилу, отримують доплату замість

6 тисяч – 2400 грн. Відповідно, у сержантів і офіцерів заробітки більші. Водночас діє система стягнень у разі отримання доган.

Представники Міністерства оборони України заявляють, що з 1 січня поточного року держава фінансує в повному обсязі показники бюджету для ЗСУ, які стосуються соціальних складових, «заборгованості з цих виплат немає». При цьому «виплата підйомної допомоги в перш чергу здійснюється військовослужбовцям бойових частин, які перебувають у районі АТО». У тому числі в січні-лютому 2019 року в повному обсязі профінансовано виплату підйомної допомоги, виплату належного грошового забезпечення сім'ям військовослужбовців, які є . Також фінансисти МОУ розповіли, чи планується підвищення зарплат та іншого грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил.

Департаментом фінансів Міністерство Оборони України на виконання програми діяльності уряду ще минулого року було розроблено проект постанови щодо реформування системи грошового забезпечення військовослужбовців. Вона передбачає кардинальні зміни структури нарахувань і, зокрема, розмірів посадових окладів та окладів за військовими званнями. Зараз ця постанова перебуває на погодженні у Міністерстві фінансів. Є відповідне доручення прем'єр-міністра щодо прискорення цієї роботи. «У проекті даної постанови ми відмовилися від старих підходів до формування розміру грошового забезпечення. У його основу покладено тарифні коефіцієнти, тобто кожний розмір виплати має відповідний коефіцієнт. Це дасть можливість у разі зміни останнього (коефіцієнту) автоматично переглядати розміри грошового забезпечення. Його гарантовані складові (посадовий оклад, оклад за військове звання, надбавка за вислугу років і премія) будуть становити близько 60–70 відсотків грошового забезпечення. Решта – стимулюючі виплати. До речі, зараз у нас їх більше як 40 видів. Такий принцип стосуватиметься військовослужбовців усіх категорій»[46].

Також у фінансовому підрозділі Міністерства оборони прокоментували таке питання, як матеріальна допомога на вирішення соціально-побутових проблем для військових Збройних Сил України.

Матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань не є гарантованою виплатою. Рішення про її виплату та розмір (не більше ніж розмір місячного грошового забезпечення військовослужбовця) приймає командир військової частини окремо по кожному рапорту військовослужбовця у випадках, коли він дійсно її потребує у зв'язку із певними сімейними обставинами.

Перенесення таких виплат із минулого на поточний рік не передбачено законодавством.

«У 2018 році граничний обсяг видатків на виплату зазначеної матеріальної допомоги доведено до кожної військової частини, що дасть змогу відповідним командирам (начальникам) приймати рішення про виплату матеріальної допомоги та її розмір, виходячи з наявного ресурсу», – заявили представники Міністерства Оборони України.

3.3. Участь громадських організацій на шляху адаптації ветеранів війни

Громадська спілка «Дніпропетровська обласна асоціація об'єднань учасників АТО» є добровільним громадським об'єднанням, яке згуртувало учасників АТО Дніпропетровської області. Основною метою діяльності Спілки є об'єднання зусиль задля практичної реалізації прав учасників бойових дій на Сході України та членів їхніх сімей. На сьогоднішній день Спілка об'єднує 35 громадських організацій, до лав яких входить понад п'ять тисяч членів, які представляють різні верстви населення більшості районів Дніпропетровської області.

Вона взаємодіє з органами державної влади та місцевого самоврядування, іншими громадськими об'єднаннями та

волонтерами. Першими з позитивних результатів роботи Спілки, зокрема, стали:

- вирішення питання реалізації прав учасників АТО та членів їх сімей на безплатний проїзд у міському автотранспорті;
- створення у місті Дніпрі у приміщеннях міської та обласної рад єдиних вікон з отримання земельних ділянок учасниками АТО;
- оптимізація взаємодії органів соціального захисту населення з комунальними службами в частині спрощення системи отримання пільг учасниками АТО та членами їх сімей;
- співпраця з воєнкоматами та активна участь у роботі Координаційного центру допомоги учасникам АТО та членам їх сімей при Дніпропетровській ОДА.

У Дніпропетровської обласної асоціації об'єднання учасників АТО партнерами є:

- центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги(безкоштовна правова допомога, що гарантується державою);
- Громадська організація «Юридична сотня» - спілка юристів.

Членами асоціація є:

- Громадська організація«Спілка ветеранів АТО Придніпровського регіону України» – метою діяльності організації є здійснення та захист прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема соціальних, економічних, творчих, національно-культурних інтересів воїнів АТО.
- Громадська організація «Криничанська районна організація воїнів АТО «Патріот» – головною метою діяльності консолідації та координації зусиль ветеранів АТО, сімей загиблих у справі широкого використання наявних можливостей у забезпеченні захисту своїх прав, наданню оздоровчої, медичної, психологічної, моральної та матеріальної допомоги.
- Громадська організація «Об'єднання ветеранів АТО «СЕКТОР Н» - основними завданнями є забезпечення захисту законних прав і свобод воїнів АТО та членів їхніх сімей, військово-патріотична підготовка громадян та

волонтерська діяльність. За минулий рік зібрано і доставлено на передову волонтерської допомоги в розмірі 45 тон. Відремонтовано 15 од. засобів зв'язку, 8 од засобів спостереження.

– Громадська організація «Павлоградський легіон» - основними напрямками діяльності є створення ефективної системи соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, сприяння їх оздоровленню в лікувальних установах, правовому захисту, вирішення житлових проблем, працевлаштуванні, вступі до ВУЗів тощо її основною метою діяльності є забезпечення реалізації та захист прав людини і основоположних свобод через сприяння практичному виконанню гуманістичних статей Заключного акту Гельсінської наради з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) 1975 року, а також усіх інших зобов'язань України у сфері прав людини та основоположних свобод.

– Громадська організація «Об'єднання учасників АТО Вільногорська» – мета діяльності є прияння захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, національно культурних, та інших спільних інтересів учасників об'єднання та членів їх сімей.

– Громадська організація «Союз ветеранів АТО Томаківщини» була створена з метою забезпечення захисту прав та свобод ветеранів АТО, сприяння у створенні системи, що забезпечує лікування, зміцнення фізичного та морально-психологічного стану, надання всебічної підтримки воїнам АТО, членам сімей загиблих тощо.

– Громадська організація «Союз ветеранів АТО «БЛОКПОСТ» – надає допомогу та консультації юридичного напрямку, маючи . Також, займається наданням медичної та психологічної допомоги ветеранам АТО.

– Громадська організація «Спілка ветеранів ЛЕГЕНДАРНОГО 42 БАТАЛЬЙОНУ «РУХ ОПОРУ» – метою діяльності організації є здійснення та захист прав і свобод, задоволення суспільних інтересів воїнів АТО та членів їхніх сімей, сприяння консолідації і координації зусиль учасників та ветеранів АТО, осіб постраждалих під час проведення АТО та сімей загиблих.

– Громадська організація «Пліч-о-пліч-назавжди», створюється з метою об'єднання свідомих та активних громадян для здійснення захисту прав і свобод, особливо воїнів АТО та членів їх сімей, волонтерів, дітей, проживаючих чи перевезених із зони військових дій.

– Громадська організація «ЗАХИСНИКИ БАТЬКІВЩИНИ» – основна мета діяльності, це допомога у реалізації своїх прав учасників АТО, їх соціальної адаптації, допомога пораненим, інвалідам, сім'ям загиблих учасників АТО, надання їм психологічної допомоги, сприяння працевлаштуванню.

– Громадська організація «Рікажиття» – була заснована у 2015 р. групою волонтерів та кваліфікованих психологів. Основний напрямок діяльності - психологічна і соціальна підтримка членів сімей загиблих учасників АТО, сімей важко поранених військових і допомога в адаптації до мирного життя демобілізованих бійців.

ВИСНОВКИ

1. У процесі даного дослідження зробимо висновок, що організаційно-структурне забезпечення публічного управління соціальним захистомучасників війни та учасників антитерористичної операції є багаторівневим. На мій погляд, п регулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції стосується органів публічної влади різних рівнів та сукупністю правових, організаційних, економічних, політичних механізмів регулювання.

З'ясовано, що публічне управління соціальним захистом учасників АТО здійснюють державні та недержавні органи, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, організації громадянського суспільства, науково-дослідні та інші установи.

В ході дослідження були уточнені основні категорії «організаційно-структурне забезпечення», «державне регулювання соціального захисту учасників АТО», а суб'єктів соціального захисту учасників АТО поділено на дві підгрупи: загальної та спеціальної компетенції, які вирішують проблеми соціального захисту учасників антитерористичної операції на національному і місцевому рівні.

З'ясовано, що Державна служба у справах ветеранів та учасників АТО (орган спеціальної компетенції, діяльність якого координується Міністерством соціальної політики України) на сьогодні має недостатньо повноважень щодо соціального захисту учасників АТО. Відсутній належний рівень комунікації та взаємної узгодженості під час прийняття рішень між міністерствами та Державною службою. Тому, вирішення зазначеної проблеми може відбуватися двома шляхами.

По-перше, наділення Державної служби більшими повноваженнями, прирівнявши її до центрального органа виконавчої влади, без зміни юридичної особи.

Подруге, це створення на її базі центрального органу виконавчої влади – Міністерства у справ ветеранів і учасників АТО, яке буде відповідати за формування та реалізацію державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни, учасників бойових дій, антитерористичної операції, і значно посилить ефективність державного управління зазначеною сферою.

Дане питання потребує прийняття виважених, взаємоузгоджених з усіма учасниками процесу політичних рішень. Необхідним є створення міжвідомчої робочої групи, за умови належного юридичного супроводу її діяльності, до повноважень якої увійде ґрунтовний аналіз функцій і повноважень Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я, Державної служби у справах ветеранів та учасників АТО, інших органів виконавчої влади, якими буде наділено новостворене Міністерство у справ ветеранів та учасників АТО.

2. Оцінюючи нормативно-правове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій, можна зазначити, що на сьогодні у державі сформовано певну організаційно-інституціональну й нормативно-врегульовану систему соціального захисту.

Одним із здобутків у сфері розбудови соціального захисту є нормативне закріплення загальних процедур організації соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей щодо: прав і свобод, пільг і соціальних гарантій, спрощення процедур отримання статусу учасника бойових дій, покращення грошового та медичного забезпечення. Незважаючи на досягнення, актуальними залишаються багато законодавчо неврегульованих питань, а саме: захист прав сімей загиблих учасників бойових дій, деякі питання щодо надання статусу учасника бойових дій, реформування системи пільг, створення страхового механізму, запровадження стандартів соціальних послуг та порядків їх надання, адаптація та реабілітація тощо. На розгляді Верховної Ради України перебуває низка законопроектів, спрямованих на їх вирішення, але швидкість їх розгляду є вкрай незадовільною. На сьогодні державою

повинні бути прийняті відповідні закони, які прописують механізми реалізації прав, державних програм та порядків виділення коштів на їх реалізацію.

Для поліпшення роботи різних користувачів інформації щодо нормативно-правового забезпечення системи соціального захисту учасників бойових дій, розроблено та запропоновано систематизацію нормативно-правових актів за відповідними класифікаційними знаками: за юридичною силою (законні і підзаконні); за суб'єктами нормотворчості (нормативно-правові акти); за обсягом і типом дії поширення (загальні, спеціальні та індивідуальні або виняткові).

3. Доведено, що недостатній рівень соціального захисту військовослужбовців, як свідчить закордонний і вітчизняний досвід, негативно позначається на якісному складі війська, знижує мотивацію, породжує невдоволення тощо. У цьому зв'язку визначено ключові напрями діяльності органів публічної влади у сфері посилення соціального захисту військовослужбовців. До них віднесено: створення єдиного реєстру учасників АТО, що дозволить забезпечити їм та їхнім сім'ям належний рівень соціального захисту та гарантій; побудова ефективної моделі грошового забезпечення військовослужбовців; створення дієвого механізму забезпечення житлом військовослужбовців та їх сімей; підвищення ефективності існуючої системи пільг та компенсацій для учасників АТО та членів їхніх сімей; удосконалення механізму вирішення соціальних проблем в умовах військового навчання, несення бойової та допоміжної служби; створення системи психологічної та фізіологічної реабілітації; забезпечення санаторно-курортним лікуванням.

4. Аналіз зарубіжного досвіду провідних країн, і зокрема, США, свідчить про те, що створення умов соціальної і професійної адаптації військовослужбовців має починатись задовго до того, як вони звільняться у запас або у відставку. Прийняття цих заходів надає можливість заздалегідь підготувати військовослужбовців та пришвидшити процес пристосування їх до вирію цивільного життя, зменшити можливість виникнення дезадаптації на

фоні невідповідності сучасним вимогам ринку праці. Таким чином, процес адаптації військовослужбовців до цивільного життя – важлива державна справа і вимагає індивідуального підходу до кожного військовослужбовця, який планується до звільнення. В цьому аспекті доцільно було використовувати кращий досвід зарубіжних країн Європейського Союзу та США.

5. Дослідженням встановлено, що в Україні система соціальної та психологічної реабілітації учасників бойових дій знаходиться на етапі становлення. Проте вже зараз більшість практиків вказують на те, що однією з головних проблем є не брак коштів, а спеціалістів, організаційних заходів та відсутність дієвих інструментів інформування та залучення колишніх бійців та членів їх родин до подібних програм. Виходячи з досвіду США – підхід до реабілітації ветеранів, використання системи приятелів, є настільки природнім, що в багатьох містах України, часто на інтуїтивному рівні, колишні бійці починають його застосовувати, а саме: переконують своїх товаришів долучитися до програм реабілітації, підтримують один одного у започаткуванні власної справи, вирішенні щоденних проблем тощо. Слабкою ланкою у цьому процесі є те, що така робота повинна бути системною, а той, хто надає допомогу і радить – підготовленим. Очевидно, щовищі навчальні заклади могли б взяти на себе цю роль, а саме спільно із ветеранськими організаціями розробити програми приятельської допомоги та забезпечити підготовку волонтерів із числа колишніх бійців. Ефективне проведення соціально-психологічних реабілітаційних заходів зумовлено використанням моделі соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій.

6. Дослідженням встановлено, що державна політика України у сфері місцевого самоврядування спирається на інтереси жителів територіальних громад і передбачає децентралізацію влади – тобто передачу від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування значної частини

повноважень, ресурсів та відповідальності. Реформа місцевого самоврядування стала однією з найактуальніших тем.

В результаті її реалізації на території Васильківськогорайону утворено п'ять об'єднаних територіальних громад, які розробляють комплексні програми соціального захисту населення. Серед таких заходів є: фінансова підтримка військовослужбовців, які отримали поранення під час участі в антитерористичних операціях на Сході України та фінансова підтримка родин воїнів загиблих під час участі в антитерористичних операціях на Сході України, забезпечення постраждалих учасників антитерористичної операції санаторно-курортним лікуванням, визначення соціально-побутових потреб сімей загиблих і постраждалих учасників бойових дій, надання пільг з оплати вартості житлово-комунальних послуг та послуг зв'язку у розмірі 50% в межах норм споживання сім'ям учасників антитерористичної операції, які отримали травми, поранення, контузії, каліцтва, пов'язані з проходженням військової служби, забезпечення харчуванням дітей із сімей загиблих і постраждалих учасників бойових дій та інших громадян, які залучалися і брали участь в антитерористичній операції в районах її проведення, у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах району. За рахунок коштів ОТГ здійснюється дофінансування державних програм, пов'язаних із санаторно-курортним лікуванням ветеранів війни та учасників АТО, одноразової матеріальної допомоги. У зв'язку з цим практично повністю задовольняються потреби ветеранів війни та учасників АТО за даними напрямками.

7. За результатами дослідження встановлено, що понад п'ять років отири роки в Україні з'явилося близько 350 тисяч ветеранів війни на Донбасі. Згідно з чинним законодавством під термін «ветеран» підпадають не лише безпосередні учасники бойових дій, це також члени сімей загиблих, постраждалі під час Революції гідності, ліквідатори чорнобильської катастрофи, силовики з 25-літнім досвідом служби, ветерани праці. Усього їх майже 1,4 млн. Державна підтримка цих людей нині розпорошена між майже

30 відомствами. Нові реалії виявили потребу в єдиному центрі, який міг би координувати цю підтримку - Міністерстві у справах ветеранів. З ініціативою створення установи в жовтні 2016 року виступив профільний парламентський комітет, а в лютому 2018 році Верховна Рада України звернулася до Кабінету Міністрів із вимогою створити такий орган. Для розробки моделі майбутнього міністерства був сформований Проектний офіс, до якого увійшли різні громадські організації, зокрема, «Юридична сотня». Ця робоча група проаналізувала нинішню ситуацію з підтримкою ветеранів в країні, дослідила міжнародний досвід і підготувала рекомендації для Уряду стосовно того, який саме формат повинен мати Міністерство ветеранів та чим займатиметься.

Пропонується визначити наступні цілі та завдання міністерства:

- створення нової нормативної бази (в тому числі закон про ветеранів та членів їх родин, який вирішить питання статусу учасника бойових дій для добровольчих батальйонів, відповідність державних гарантій потребам ветеранів, верифікація даних);
- спрощення процедур;
- розвиток громадського контролю;
- проектний принцип співробітництва.

8. У результаті виконаного магістерського дослідження доведено, що важливу роль у забезпеченні життєдіяльності ветеранів війни, підтримки їх цікавості до життя відіграють громадські організації ветеранів. У співпраці з громадськими об'єднаннями Уряд зобов'язаний вирішувати проблеми соціального захисту ветеранів, надання їм соціальних послуг, збільшення розміру пенсій ветеранам війни тощо.

У сфері соціальної допомоги ветеранам війни та учасникам антитерористичної операції громадські і благодійні організації – не конкуренти державі, а є її партнерами. Водночас на сьогодні існує необхідність в удосконаленні законодавства, яке регулює правовий статус та діяльність недержавних організацій, які надають соціальну допомогу учасникам АТО.

До недержавного сектору Дніпропетровській області належать громадські, благодійні, релігійні організації чи фонди та фізичні особи, діяльність яких пов'язана з наданням соціальних послуг. Недержавні організації надають учасникам АТО юридичну, медичну, психологічну підтримку, допомогу у професійній перекваліфікації, реабілітації, забезпечують соціальний супровід.

Також діє Центр допомоги учасникам АТО у Дніпропетровській області, захистом інтересів учасників АТО займається ГО «Юридична сотня», спілка юристів, центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги(безкоштовна правова допомога, що гарантується державою).

На нашу думку, вкрай важливим є координація діяльності недержавних установ та організацій щодо надання соціальної допомоги ветеранам війни та учасникам АТО. Таку координаційну роль повинен взяти на себе Департамент соціального захисту населення Дніпропетровської обласної державної адміністрації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 28 лют. 2022 № 168. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>.
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2121. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-20#Text>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо соціального захисту осіб рядового і начальницького складу та умов проходження служби цивільного захисту : Закон України від 08 лип. 2022 р. № 2379-IX. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2379-20#Text>.
4. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України з питань грошового забезпечення військовослужбовців Національної гвардії України та деяких інших осіб : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28 груд. 2021 р. № 995 : зареєстровано в Міністерстві юстиції України 03 лют. 2022 р. № 141/37477. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-22#Text>.
5. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо соціального захисту членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни та членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України : постанова Кабінету Міністрів України від 20 трав. 2022 № 605. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2022-%D0%BF#Text>.

6. Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо вдосконалення порядку комплектування і соціального забезпечення Сил територіальної оборони Збройних Сил України та добровольчих формувань територіальних громад : Закон України від 01 квіт. 2022 р. № 2170. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2170-20#Text>.
7. Про внесення змін до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» щодо пенсій в разі втрати годувальника : Закон України від 24 берез. 2022 р. № 2146. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2146-20#Text>.
8. Про внесення змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги : Закон України від 29 лип. 2022 р. № 2489. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2489-20#Text>.
9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо звільнення від оподаткування благодійної допомоги, виплаченої на користь членів сімей поранених та загиблих учасників бойових дій під час участі у відсічі збройній агресії та забезпеченні національної безпеки України : Закон України від 15 верес. 2022 р. № 2516. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2516-20#Text>.
10. Аспекти публічного управління, №11-12 (25-26) листопад-грудень 2015, Дніпропетровськ, 2015
11. Теоретико-методологічні засади державного управління: формування понятійного апарату: метод. рек. /авт. кол.: В.В. Корженко, В.В. Говоруха, О.Ю. Амосов та ін.; за заг. ред. В.В. Корженка. Київ: НАДУ, 2009, 56 с.
12. Про звернення Верховної Ради України до Кабінету Міністрів України щодо створення Міністерства України у справах ветеранів – центрального органу виконавчої влади для забезпечення формування та

- реалізації політики у сфері соціального захисту ветеранів війни: Постанова Верховної Ради України від 27.02.2018 р. №2294-VIII [Електронний ресурс] [URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2294-19](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2294-19)
13. Про затвердження порядку надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпечення її проведення: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. №413 [Електронний ресурс] [URL:http://www.kmu.gov.ua/ua/npas/247586818](http://www.kmu.gov.ua/ua/npas/247586818)
14. Деякі питання соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2016 р. № 336 [Електронний ресурс] [URL:http://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249060833](http://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249060833)
15. Питання забезпечення учасників антитерористичної операції та сімей загиблих учасників антитерористичної операції земельними ділянками: розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. №898-р. [Електронний ресурс] [URL:http://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248461824](http://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248461824)
16. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР [Електронний ресурс] [URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80)
17. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 листопада 2014 року «Про невідкладні заходи із забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України від 14.11.2014 р. №880/201 [Електронний ресурс] [URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/880/2014/paran2#n2](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/880/2014/paran2#n2)
18. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова Кабінету Міністрів від 17.06.2015 р. №423 [Електронний ресурс] [URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF)

- 19.Щодо надання послуг державної служби зайнятості безробітним з числа військовослужбовців, які брали участь в АТО [Електронний ресурс][URL:http://www/dcz.gov.ua/statdatacatalog/dokument?id=393494](http://www/dcz.gov.ua/statdatacatalog/dokument?id=393494)
- 20.Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці: Закон України від 28.12.2014 р. № 77 [Електронний ресурс]
[URL:http://zakon.rada.gov.ua/go/77-19](http://zakon.rada.gov.ua/go/77-19)
- 21.Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 р. № 671 (у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 р. №730). [Електронний ресурс] [URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF)
- 22.Про утворення Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.08.2014 р. № 326 [Електронний ресурс][URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/326-2014-%D0%BF](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/326-2014-%D0%BF)
- 23.Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Державні гарантії соціального захисту учасників антитерористичної операції, Революції Гідності та членів їхніх родин: стан і перспективи»: Постанова Верховної Рад України від 09.02.2017 р. № 1843-VIII[Електронний ресурс][URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1843-19/paran12#n12](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1843-19/paran12#n12)
- 24.Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції: Указ Президента України від 18.03.2015 р. №150/2015 [Електронний ресурс]
[URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/150/2015](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/150/2015)
- 25.Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»[Електронний ресурс]<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>

26. Міністерство соціальної політики: офіц. сайт. URL: [Електронний ресурс] <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>
18. Закон України від 19 червня 2003 року № 966-IV «Просоціальні послуги» (зі змінами) від 26 січня 2016 р. [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15>
URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/annot/966-15>
19. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання пільгового довгострокового державного кредиту внутрішньо переміщеним особам, учасникам проведення антитерористичної операції (АТО) та/або учасникам проведення операції Об'єднаних сил (ООС) на придбання житла : постанова Кабінету Міністрів України від 8 лип. 2020 р. № 618. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2020-%D0%BF#Text>.
20. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання пільгового довгострокового державного кредиту внутрішньо переміщеним особам, учасникам проведення антитерористичної операції (АТО) та/або учасникам проведення операції Об'єднаних сил (ООС) на придбання житла : постанова Кабінету Міністрів України від 27 листоп. 2019 р. № 980. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-2019-%D0%BF#Text>.
21. Бех М. «Пенсійна молодість» – 2009. - 10 квіт. [Електронний ресурс] <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1387/188/48902/>.
22. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. Січень-березень 2015/1
23. Реформування соціальної політики в Україні: проблеми та перспективи: навч.-наук. вид./авт.кол.: В.А. Скуратівський, В.П. Трощинський, П.К. Ситник та ін. – К.; Львів, 2012.-368 с.
24. Соціальний захист населення: монографія/[авт.кол.: І.Ф. Гнибіденко, М.В. Кравченко, О.Ф. Новікова та ін.]; за ред. М.В. Вакуленко, М.К. Орлатого. – К.: НАДУ, 2009. – 184 с.

25. Солдатенко М.О. Соціальний захист за державними стандартами / М.О. Солдатенко// Соціальний захист: щомісяч. інформ. та наук.-вироб. журн. – 2006. - №10. С. 30-32.
26. Шевчук П. Соціальна політика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ П. Шевчук; ред. Л. Кириєнко. – Львів: Світ, 2005. – 400 с.
27. Іванова О.Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти / О.Л. Іванова. К.: Академія, 2003. – 107 с.
28. Вісник. Національної академії державного управління при Президенті України. Серія «Державне управління» – 4(79)/2015. Київ -2015-Київ. – 135с.
29. Збірник наукових праць. Ефективність державного управління. Національна академія державного управління при Президенті України Львівський регіональний інститут державного управління. Випуск 1 (54) 2018. Львів. – 285с.
30. Сухарєв С., Васильєв Д. Гарантії соціального захисту і соціального забезпечення військовослужбовців та інших осіб, які беруть участь у захисті державного суверенітету України. Київ. 2015. 56 с.
31. Дубич К. В. Державне управління соціальними послугами: термінологічний аналіз / К. В. Дубич// Державне управління: теорія та практика. - 2014. - № 1. - С. 47-60
32. Корольчук О. Л. Теоретико-методологічні підходи до формування системи медико-соціальної допомоги сім'ям учасників АТО / О. Л. Корольчук // Право та державне управління. - 2015. - № 4. - С. 143-149.
33. Малюга Л. Ю. Правове регулювання надання соціальних послуг громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи / Л. Ю. Малюга // Університетські наукові записки. - 2013. - № 4. - С. 264-270.
34. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К.: НІСД, 2015. – 474 с.

35. Аналітична доповідь до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». – К.: НІСД, 2014. – 148 с.
36. Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс] <http://www.mlsp.gov.ua//dsvv.gov.ua/pro-derzhavnusluzhbu/orhanizatsijno-planova-robota/osnovni-napryamy-diyalnosti.html>
37. Закон України «Про внесення змін до статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [Електронний ресурс] <http://www.rada.gov.ua>
38. Програма діяльності Уряду в сфері соціальної політики на 2015 рік // Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=169688&cat_id=10717
39. Сайнецький О. П. Зміст та особливості соціального забезпечення військовослужбовців як правового явища / О. П. Сайнецький // Митна справа, 2013. – № 5 (89). – С. 204-209.
40. Шишлюк М.О. Матеріальне забезпечення у зв'язку з необхідністю компенсації окремих видатків як додатковий вид соціального захисту військовослужбовців / М.О. Шишлюк // Трудове законодавство : шляхи реформування. – 2013. – С. 281-283
41. Юридична енциклопедія / Вид-во «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана. – К., 2004.
42. Щербінін О.М. Удосконалення законодавства щодо соціального захисту військовослужбовців: сучасний стан та перспективи // Право військової сфери. – 2007. – № 1. – С. 19-21.
43. Пасіка С.П. Адміністративно-правове регулювання соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук: спец. 12.00.07 адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / С.П. Пасіка. – Запоріжжя. – 2011. – 21 с.

- 44.Потіха А. Соціально-психологічна та медична реабілітація учасників АТО [Електронний ресурс] http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=858:reabilitatsiya-uchasnikiv-ato&catid=8&Itemid=350
- 45.Чімишенко С.М. Бюджетний механізм фінансування особового складу Збройних Сил України: дисертація на здобуття наук.ступеня канд. економ. наук: спец. 08.00.08 гроші, фінанси та кредит. – К., 2011. 261 с.
- 46.Основи законодавства України / За ред. А.Т. Балана. – Львів:Веселка, 2012. – 411 с.
- 47.Учасники АТО: статус і пільги / газета «Все про бухгалтерський облік» [Електронний ресурс] - <http://ato.vobu.com.ua/page2.ukr.html>
- 48.Хомич І. Ю. Особливості соціальної допомоги як форми соціального забезпечення населення України / І. Ю. Хомич // Форум права. - 2013. - № 3. - С. 717-724.
- 49.Тополь О.В. Соціально-психологічна реабілітація учасників антитерористичної операції / О.В. Тополь // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. - 2015. - Вип. 124. - С. 230-233
- 50.Сташків Б. І. Теорія права соціального забезпечення : навч. посіб. / Сташків Б. І. – К.: Знання, 2005. - 405 с.
- 51.Реалізація соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції та членам їх сімей [Електронний ресурс] <http://dssp.odessa.gov.ua/dyalnst/socalnij-zahist/antiteroristichna-operac-ya-soc-al-nij-zahist-uchasnik-v-ato-ta-chlen-v-h-s-mej/realzac-socalnih-garantj-uchasnikam-antiteroristichno-operac-ta-chlenam-h-smej/>
- 52.Про затвердження форм обліку соціальних послуг сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах: Постанова КМУ від 09.07.2014 № 450 [Електронний ресурс] <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1076-14>
- 53.Про затвердження Порядку та умов виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), травми або поранення, захворювання

чи інвалідності осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту: Постанова КМУ від 11.07.2007 № 908 [Електронний ресурс]<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/908-2007-%D0%BF>

- 54.Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення, переліку таких засобів: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2012 № 321 [Електронний ресурс].
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/321-2012-%D0%BF>
- 55.Про затвердження Порядку надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення: Постанова КМУ від 20.08.2014 №413 [Електронний ресурс]<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF>
- 56.Розпорядження голови обласної державної адміністрації від 12.09.2017 № Р-443/0/3-17 «Про затвердження порядку надання щомісячної соціальної матеріальної допомоги членам сімей, загиблих безпосередньо в зоні проведення антитерористичної операції осіб, на яких поширюється закон України «Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту» [Електронний ресурс]http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DN170142.html
- 57.Постанова КМУ від 21 червня 2017 року № 432 «Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції» [Електронний ресурс]<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-%D0%BF>
- 58.Постанова КМУ від 27 грудня 2017 року № 1057 «Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності» [Електронний ресурс]
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2017-%D0%BF>

- 59.Постанова КМУ від 12 липня 2017 року № 497 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності» [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2017-%D0%BF>
- 60.Постанова КМУ від 17 червня 2004 року № 785 «Про затвердження Порядку виплати компенсації вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян»;[Електронний ресурс]<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/785-2004-%D0%BF>
- 61.Постанова КМУ від 14 березня 2018 року № 170 «Деякі питання виплати у 2018 році разової грошової допомоги, передбаченої Законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» і «Про жертви нацистських переслідувань» [Електронний ресурс]<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170-2018-%D0%BF>
- 62.Постанова КМУ від 23 серпня 2016 року № 528 «Про затвердження Порядку виплати грошової компенсації вартості проїзду учасників антитерористичної операції до реабілітаційних установ для проходження психологічної реабілітації та назад» [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528-2016-%D0%BF>
- 63.Постанова КМУ від 27 квітня 2011 року № 446 «Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками до санаторно-курортних закладів військовослужбовців, ветеранів війни, ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ та деяких інших категорій осіб і членів їх сімей» [Електронний ресурс] <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2011-%D0%BF>
64. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції Державної цільової програмиз фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадптації учасників АТО на період до 2022 року» № 475-

р від 12.07.2017 р.; [Електронний ресурс]
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2017-%D1%80>

- 65.Постанова КМУ від 01 жовтня 2014 року №518 «Деякі питання протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за новітніми технологіями та технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, окремих категорій громадян, які брали участь в антитерористичній операції та/або забезпеченні її проведення і втратили функціональні можливості кінцівки або кінцівок» [Електронний ресурс]
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2014-%D0%BF/sp:max100>
- 66.Постанова КМУ від 1 березня 2017 року № 110 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для забезпечення деяких категорій інвалідів санаторно-курортними путівками, та внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2006 р. № 187 і від 31 березня 2015 р. № 200» [Електронний ресурс]
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/110-2017-%D0%BF>
- 67.Постанова КМУ від 19 жовтня 2016 року № 719 «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей»[Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2016-%D0%BF>
- 68.Розпорядження голови районної державної адміністрації від 15.05.2018 № Р-184/0/115-18 «Про затвердження складу комісії щодо розгляду питань, порушених у заявах членів сімей загиблих та осіб з інвалідністю про виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей» [Електронний ресурс]

http://www.sinel.dp.gov.ua/OBLADM/sinelnikovo_rda.nsf/docs/496ED2196133A381C225826B003EF2AE?OpenDocument

69. Сайт управління соціального захисту населення Синельниківської районної державної адміністрації [Електронний ресурс]

<https://1251uszn.webnode.com.ua>